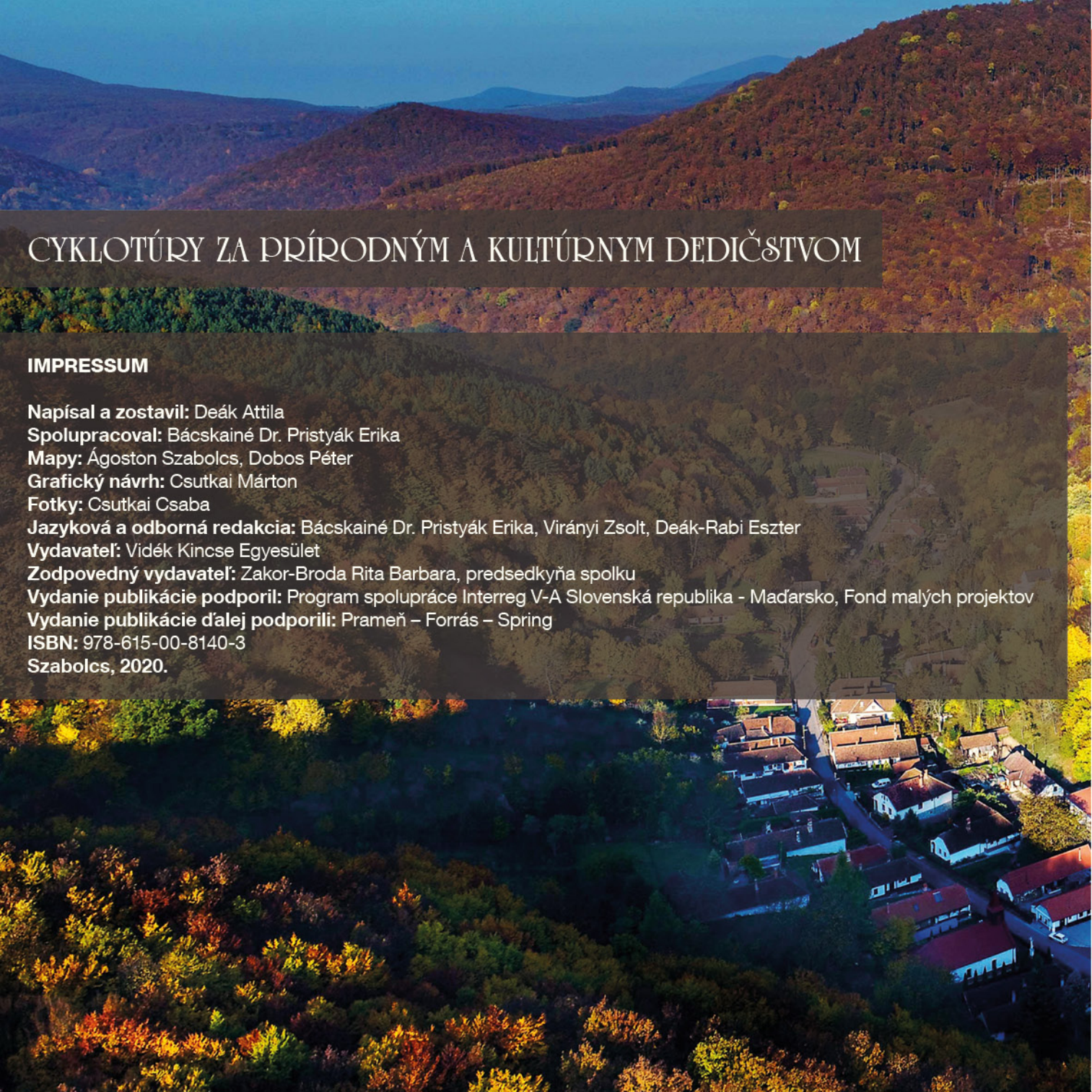

CYKLOTÚRY ZA PRÍRODNÝM A KULTÚRNYM DEDIČSTVOM

ZEMPLÍN, ÚZEMIE ČSĽSR

The background image is an aerial photograph of a village nestled in a valley. The houses have red-tiled roofs and are surrounded by dense forests. In the distance, there are rolling hills and mountains under a clear blue sky. The overall scene is peaceful and scenic, typical of a rural landscape in a mountainous region.

CYKLOTÚRY ZA PRÍRODNÝM A KULTÚRNYM DEDIČSTVOM

IMPRESSUM

Napísal a zostavil: Deák Attila

Spolupracoval: Bácskainé Dr. Pristyák Erika

Mapy: Ágoston Szabolcs, Dobos Péter

Grafický návrh: Csutkai Márton

Fotky: Csutkai Csaba

Jazyková a odborná redakcia: Bácskainé Dr. Pristyák Erika, Virányi Zsolt, Deák-Rabi Eszter

Vydavateľ: Vidék Kincse Egyesület

Zodpovedný vydavateľ: Zakor-Broda Rita Barbara, predsedkyňa spolku

Vydanie publikácie podporil: Program spolupráce Interreg V-A Slovenská republika - Maďarsko, Fond malých projektov

Vydanie publikácie ďalej podporili: Prameň – Forrás – Spring

ISBN: 978-615-00-8140-3

Szabolcs, 2020.

Cieľom publikácií pod názvom Cyklotúry za prírodným a kultúrnym dedičstvom je predstaviť také trasy pre cyklistov, ktoré spájajú najvýznamnejšie zemepisné, ľudové, kultúrne a historické pamiatky daného regiónu. Prvá publikácia pod záštitou združenia Középkori Templomok Útja Egyesület, predstavila cyklotrasy po pamiatkach horného Potisia. Počas piatich trojdňových a štyroch jednodňových ciest ste mohli spoznať krásy horného Potisia od Zakarpatskej oblasti cez regióny Sabolč-satmár-bereg a Nyírség, až po Medzibodrožie. Po zmapovaní tohto územia sme sa rozhodli rozšíriť náš cykloturistický repertoár o ďalšie prírodné a kultúrne zaujímavosti. Iniciatíva k vytvoreniu novej publikácie vznikla spoluprácou maďarského združenia Vidék Kincse Egyesület a slovenského združenia Prameň. Jej vznik podporilo združenie Középkori Templomok Útja Egyesület. Tentokrát sa dobrodruhovia môžu vydať na cesty po území Zemplína a Cerovej vrchoviny. Dve cyklotúry vás povedú po kultúrnych a prírodných dedičstvách oblastí Tokaj-Hegyalja, údolí Hornádu a Bodvy a Turnianskeho územia. Naším cieľom bolo vytvoriť zaujímavosťami presýtenú, ale bezpečnú trasu pre cyklistov, ktorá bude kultúrnym aj športovým zážitkom. Publikácia je zároveň aj cestovateľskou príručkou, ktorá pomôže pri plánovaní cesty, spoznávaní pamiatok, ponúkne praktické informácie o teréne a dostupných službách. Počas vašich ciest majte vždy poruke tento praktický zošit, vďaka ktorému lepšie spoznáte dané oblasti. Túry môžete absolvovať individuálne, alebo sa pridajte ku skupinovým túram združení Vidék Kincse Egyesület a Középkori Templomok Útja Egyesület. Počas nich budete mať zabezpečeného sprievodcu a servis pre váš bicykel. Trasy ciest z tejto publikácie sú online dostupné na webových stránkach www.videkkincseegyesulet.hu a www.oroksegtura.hu.

TÚRA DEDIČTVOM ZEMPLÍNA

CYKLISTICKÁ TÚRA V ÚDOLÍ HORNÁDU A NA ÚPĚTÍ TOKAJSKÝCH VRCHOV

Tentoraz je našim cieľom romantický Zemplín s jeho krásnou krajinou, starobylými mestami, očarujúcimi dedinami, miestami svetového dedičstva, historickými pamiatkami a samozrejme všadeprítomnou vinárskou oblasťou kultúrneho regiónu Tokajských vrchov. Túra dedičstvom vás prevedie regiónmi historického Abova a Zemplína, ktoré sa dnes nachádzajú v Maďarsku a na Slovensku. Túra je lemovaná panorámou sopečných Zemplínskych vrchov, úpätím a údoliami týchto hôr, riekami Bodrog a Hornád, hradmi, románskymi a gotickými kostolmi, židovskými pamiatkami, renesančnými, barokovými a romantickými kaštieľmi, stáročnými vínnymi pivnicami a múzeami. Zemplín je ideálne zažiť v jeho celistvosti, z geografického a kultúrno - historického hľadiska je mimoriadne kompaktnou a súvislou oblasťou a našou okružnou túrou ho detailne preskúmate. Je to však časovo náročnejšia záležitosť. Celá cyklotúra trvá minimálne štyri dni, ale ak chcete jazdiť pohodlnejším tempom a stráviť viac času skúmaním pamiatok, na trase môžete stráviť až päť dní. Zemplínska cyklotúra prechádza cez oblasti Tokajských vrchov a Abov, v údoliach riek Hornád a Bodrog, medzi Tokajom a Košicami. V prvý deň túry trasa križuje južnú časť

Zemplína po trase Tokaj-Bodrogkeresztúr-Bodrogkísfalud-Szegi-Szegilong-Erdőbénye, smerom na Abaújalpár, čo je malá oblasť medzi Abovskou pahorkatinou (Cserehát) a Zemplínskymi vrchmi. Najvýznamnejšou z priečných dolín hôr severného Maďarska je tektonická dolina s rozlohou 200 km², tvorená meandrovou riekou. Iba jej najnižšie položené časti sú lužnými nížinami. Trasa túry ňou vedie z Abaújalparu až do Košíc. Údolie Hornádu je rozdelené maďarsko-slovenskou hranicou na horný tok Hornádu na slovenskej strane a na dolný tok Hornádu v Maďarsku. Takmer 290 km dlhá rieka Hornád je obľúbenou vodáckou trasou, ktorá sa v dôsledku podmienok na maďarskej strane považuje za divokú vodu z dôvodu výrazného kolísania hladiny vody. Hornád je ľavým prítokom rieky Slaná (Sajó), pramení na úpätí Kráľovej hole, neďaleko Popradu na Slovensku a vlieva sa do Slanej neďaleko maďarských dedín Ónod a Köröm. Východnou stranou Zemplína je už oblasť Tokajských vrchov, ktorá je ohraničená údolím rieky Bodrog. Bodrog je najvýznamnejším pravostranným prítokom Tisy. Bodrog je tvorený sútokom Latorice a Ondavy v chatári obce Zemplín na Slovensku. Do Maďarska vstupuje pri Felsőberceki a pri Tokaji sa vlieva do Tisy. Prvé dva dni

cyklotúry strávite v údolí Hornádu a posledný deň v Tokajských vrchoch v povodí Bodrogu. Zemiplín križujeme dvakrát, konkrétne Slanské vrchy. V prvý deň v južnej časti medzi Erdőbénye a Abaújalpár, v tretí deň na severe medzi Skárošom a Füzérkomlósom. Túra začína v meste Tokaj, ktoré je vďaka priaznivému železničnému prepojeniu (prechádza ním železničná trať č. 80) ideálnym výchoďiskovým bodom. Ak chcete prísť autom, môžete tu svoje auto aj nechať, pretože túra na tomto mieste o pár dní aj končí. Historické centrum mesta Tokaj, jeho múzeá, panoráma vrchu Kopasz, svetoznáme vínne pivnice mesta a útulné reštaurácie sú vhodným otvorením prvého dňa túry. Oplatí sa napr. prísť o 1 deň skôr a užiť si mesto.

Z Tokaja vyrazíme smerom na Bodrogkeresztúr a odtiaľ ďalej cez obce Bodrogkisfalud, Szegi a Szegilong. V Szegilongu križujeme cestu č. 37 smerom na Erdőbénye. Táto prvá etapa cyklotúry sleduje medzinárodnú cyklotrasu EuroVelo11 po vyznačenej trase. Cyklotrasa je vybudovaná iba z centra mesta Tokaj po hranicu mesta, ostatné úseky vedú po vedľajších cestách s malou premávkou. Medzi obcami Bodrogkisfalud a Szegilong je stará hlavná cesta č. 37 vyznačená ako cyklotrasa. V tejto fáze trasy nie sú vážnejšie výškové rozdiely a môžeme napredovať pohodlným tempom, bez vynaloženia veľkého úsilia. Za cestou č. 37 smerom na Erdőbénye už môžeme počítať s menšími stúpaniami. Počas etapy medzi Tokajom a Erdőbénye stojí za to preskúmať krásy krajiny, celá etapa vedie cez obce chránené svetovým dedičstvom. A teraz zopár slov o tom, čo zabezpečilo historickej vinárskej oblasti Tokaja ochranu UNESCO. „Základom tunajšej jedinečnej kultúry viniča a vína je sopečné podložie, úrodná pôda bohatá na minerály, špeciálna mikroklima vytvorená Bodrogom a Tisou, priaznivé svahy vi-

níc, slnečné svetlo a dlhá jeseň. Z tohto dôvodu tu pleseň Botrytis cinera nespôsobuje šedú, ale ušľachtilú pleseň, ktorá spôsobuje, že hroznové bobule majú vysoký obsah cukru, kyselín a arómy. Vďaka špeciálnej mikroklimu sú steny pivníc pokryté špeciálnym druhom plesne, *Glaucosporium cellare*, ktorá má priaznivý vplyv na proces zrenia vína. Rozhodujúcu úlohu okrem toho zohrávajú aj vinohradnícke tradície tejto oblasti, ktoré sa rozvíjajú viac než tisíc rokov. “ Tokajské vinohradníctvo je doložené od druhej polovice 12. storočia, kedy do oblasti prišli valónski osadníci z Nizozemska. No tunajšia vinohradnícka tradícia siaha pravdepodobne do hlbšej minulosti. Tokajská vinohradnícka oblasť je chránená od roku 1737, keď bola kráľovským dekrétom ako prvá na sve vyhlásená za uzavretú vinársku oblasť. Výroba vína v tomto regióne je takmer 3 storočia predmetom prísne regulovaných právnych predpisov. Vo vinohradníckej oblasti sa pestovanie viniča uskutočňovalo v trojuholníku medzi tromi vrchmi, konkrétne vrchom Tokaj, vrchom Sátor v Abaújszántó a Sátor v Sátoraljaújhely. Oblasť vinárskeho regiónu Tokaj-Hegyalja, ktorá bola vymedzená v zákone o víne z roku 1997, zahŕňa najdôležitejšie výrobné oblasti: Tokaj, Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Mád, Mezőzombor, Rátka, Szegi, Tarcál, Tállya, Sátoraljaújhely, Sárospatak, Herceghút. Nerušené prežívanie vinohradníckych tradícií za posledných tisíc rokov a tisícročná jednota vinárskeho regiónu odôvodnili zaradenie tejto oblasti do zoznamu svetového dedičstva Výborom pre svetové dedičstvo UNESCO v roku 2002.

Prejdeme cez Erdőbénye, jednu z najkrajších obcí úpätia Tokajských vrchov. Po opustení Erdőbénye, budete musieť prekonať 120 metrov stúpanie, ktoré vedie od hranice obce k odpočívadlu Liget [Háj]. Na vrchole stúpania sa dostanete k odpočívadlu Liget a

potom sa môžete spustiť jednou z najkrajších častí Zemplínu, údolím Aranyosi. Chránená prírodná rezervácia Aranyosi je 15 km dlhá dolina spájajúca obce Abaújszántó a Erdőbénye. Odporúčame zastávku na odpočívadle Ádám-szakáll [Adamova brada]. Určite si

nej časti chotára obce dominuje horizontu hrad na vrchole 268 metrov vysokého hrebeňa, ktorý zbadáte určite zďaleka. Vrch rovnako aj hrad sa volajú Šťastný kameň - Boldogkő. Stúpanie po asphaltovej ceste do strmého hradného kopca si vyžaduje trochu úsilia, ale neváhajte ani chvíľu, toto je určite miesto, ktoré treba vidieť. Tých pár minút trápenia vyváži panoráma, ktorú hrad ponúka svojim návštevníkom. Hrad Boldogkő bol postavený na základe povolenia kráľa Bela IV. po tatárskom vpáde, presný čas jeho výstavby nepoznáme. Medzi jeho majiteľmi boli významné rodiny a postavy maďarskej histórie, ktoré si hrad po celé storočia predávali. Po vymretí arpádovskej dynastie sa hrad stal majetkom mocnej rodiny Omodejovcov, ktorí počas občianskej vojny proti Karolovi Róbertovi bojovali na strane Matúša Čáka. Karol Róbert, ktorý zvíťazil nad Omodejovcami v bitke pri Rozhanovciach (1312), hrad zabavil a venoval ho Drugethovcom, ktorí patrili k anjouovskej strane. Práve s menom Drugethovcov sú spojené prvé väčšie rozšírenia hradu. V tomto čase boli postavené palácové krídlo a veža.

Vinársky región Tokaj-Hegyalja

toto miesto zamilujete. Z nádherného údolia prechádzajúceho cez pohorie Zemplén, maďarské pokračovanie Slanských vrchov, sa dostaneme do spodnej časti toku Hornádu, ktorá sa rozprestiera v západnej časti Abovského podhoria, niekdajšej súčasťi Abovskej župy. Odtiaľto už križujeme cesty Abova až do Košíc, hore údolím Hornádu. Na východe čnejú vysoké Zemplínske vrchy takmer ako múr, na západe môžete vidieť nížinu a Abovskú pahorkatinu (Cserehát). Po Abaújalpári a Boldogkőújfalu je prvou zastávkou abovskej časti túry obec Boldogkőváralfa. V sever-

V prvej polovici 15. storočia bol hrad majetkom srbského despotu Juraja Brankoviča, od ktorého ho v roku 1456 získal Matej Hunyadi a vrátil do kráľovského vlastníctva. V tomto období bola na južnej strane vystavaná štvorhranná veža s nepravidelným pôdorysom, vstupná veža v tvare podkovy so spojovacou hradbou a vonkajšie hradby obklopujúce palác. Po prehratej bitke pri Moháči sa krajina rozdelila na tri časti a bola sužovaná občianskou vojnou. Hrad bol viackrát obliehaný a striedavo ho vlastnili Habsburgovci a Zápoľskí. Začiatkom 40. rokov 16. storočia sa

stáva vlastníctvom nových šľachtických rodov. Medzi jeho majiteľov patrí rod Bebekovcov, Sárközyovcov, Serényiovcov, Palochayovcov, Rákócziovcov, Szepcsényiovcov. Počas Thökölyho povstania sa stal kuruckým panstvom a v roku 1701 bol vyho-

bola vybudovaná 100 m dlhá ochodza so strieňami a na predsunutom brale vznikla nová budova. Hrad pri obci Boldogkőváralja ponúka skutočne kvalitný program návštevy hradu, je určite hradom, ktorého autenticita neutrpela nadmernými rekonštrukčnými prácami.

Hrad Boldogkő

dený do vzduchu cisárskymi vojakmi. Archeologický výskum a obnova hradu sa začali v roku 1963. Zároveň bol v palácovej budove postavený hostel, v ktorom bola v 90. rokoch umiestnená výstava modelov vojakov a vojenskej histórie. Bez ohľadu na vek a pohlavie vás výstava uhorských vojakov vo významných uhorských bitkách bude určite fascinovať. V roku 2002 sa na hrade začali veľkolepé rekonštrukčné práce. V tomto čase bola zhotovená ochranná strecha oboch veží a výrazne prispela k skultúrnemu vonkajšiemu vzhľadu hradu. Zároveň

Po opustení obce Boldogkőváralja môžete navštíviť jedno z najznámejších historických miest maďarskej reformácie - Vizsoly. Miestna farnosť čelí čulému turistickému ruchu, takže návštevy kostola a múzea sú možné iba v skupinách a začínajú vo vopred určenom čase. Počas krátkej čakacej doby pred prehliadkou neváhajte navštíviť turistické centrum, v ktorom je kníhkupectvo a kaviareň. Obec sa zapísala do histórie a povedomia verejnosti výtlačkom prvého prekladu Biblie do maďarčiny. Jeho autormi boli Gáspár Károli a jeho spolupracovníci - kňazi, ktorí

prekladali Sväté Písmo počas troch rokov v susednom Gönci (múzeum v Gönci venované pamiatke Gáspára Károliho) a vytlačil ho Bálint Mantskovits vo Vizsolyi. V súčasnosti existuje celkom 52 kópií prvej maďarsky písanej Biblie, z ktorých jedna je vystavená v reformovanom kostole vo Vizsolyi. Múzeum dejín typografie Bálinta Mantskovitsa sa nachádza hneď vedľa kostola a pripomína si tento výnimočný moment kultúry a histórie cirkvi. Môžete sa tu dozvedieť o ranej technológii tlače a samozrejme o podmienkach tlače vizsolyjskej Biblie.

Kostol reformovanej kresťanskej cirkvi, Vizsoly

Reformovaný kostol v obci má okrem svojho kultúrneho a historického významu aj národný význam. Trojloďový kostol bol postavený v niekoľkých obdobiach v románskom a gotickom slohu. Počas prvého obdobia výstavby bola postavená polkruhová svätyňa kostola, ktorá bola v 12. storočí rozšírená o štvorcovú prístavbu s krížnou klenbou. Na prelome 13. - 14. storočia bol kostol rozšírený v gotickom štýle o súčasnú hlavnú loď a vežu kostola. Kostol je mimoriadne bohatý na stredoveké fresky a na stenách sa objavujú takmer všetky populárne príbehy stredovekého Uhorska. Obzvlášť významným je cyklus nástenných malieb sv. Ladislava v hlavnej lodi. Na ľavej strane víťazného oblúka je sv. Krištof, na pravej strane dvaja rytieri neznámeho mena a pod nimi legenda sv. Juraja - drakobijcu. Severná stena odhaľuje scény zo svadby Kanaán-cov, vedľa nej je mimoriadne detailne zobrazená Mária oblečená v plášti, pod ňou je svätá Helena, nachádzajúca Svätý kríž. Vstup do svätyne na južnej strane zdobí vir dolorum, obraz Spasiteľa sňateho z kríža a východná časť svätyne zobrazuje Nanebovstúpenie Krista. Tieto fresky pochádzajú z 13. storočia. V druhej polovici 16. storočia sa kostol stal majetkom reformovanej cirkvi. Z obdobia reformácie pochádza zdobená koruna kazateľnice, vyrobená v roku 1792.

Cestou ďalej na sever stojí za to zastaviť sa niekoľko minút pred starými múrmi gotického kostola reformovanej cirkvi vo Vilmány, ale vtedy vás už bude trochu tlačiť čas a čaká vás ešte jedna úloha. Na konci prvého dňa je vhodné nájsť ubytovanie v Hejce alebo v Telkibányi, pretože v týchto dvoch obciach v údolí Hornádu je bohatšia ponuka ubytovania. Ak sa rozhodnete pre Hejce, medzi Vilmány a Hejce vás čaká takmer 4 kilometrové stúpanie. Hejce je veľmi prívetivá obec s reštauráciami a dedinským ubytovaním, ale mali by ste si ich rezer-

vovať v dostatočnom predstihu, pretože voľné izby sa tu rýchlo vypredávajú. Ak si zarezervujete ubytovanie v Telkibányi, z Vilmány vás ešte čaká 20 km dlhá cesta. Môžete tiež vyskúšať Gönc, ale bohužiaľ, je tu oveľa menej ubytovacích možností. Na dlhšom úseku za Göncom sa pripravte na strmé stúpania, ktoré sú na konci dňa veľmi vyčerpávajúce. V Telkibányi máte lepšiu možnosť vybrať si z kvalitnejšieho ubytovania a v meste sa tiež nachádza kvalitná reštaurácia. Ak budete mať čas (v závislosti od toho, kde nájdete ubytovanie) v Gönci môžete navštíviť Husitský dom, múzeum Gáspára Károlyiho a výstavu Biblie.

Napriek časovej náročnosti by ste nemali obísť paulínsky kláštor v Gönci, kam sa dá dostať len peším turistickým chodníkom. Druhý deň cyklotúry odporúčame preskúmať zrúcaniny kláštora zo 14. storočia, jednej z najzaujímavejších pamiatok na tejto trase. Ak prídete smerom od Göncu, na bicykli budete môcť prekonať značný úsek cesty do kláštora, čo vám ušetrí veľa času. Približne 1,5km od centra obce Gönc budete odbočovať doprava na lesnú cestu (značená smerovka). Od križovatky po Potácsházu, ktorá je vzdialená 3 km, môžete jazdiť po spevnenej asfaltovej ceste. Pri príchode do Potácsházy však zaparkujte svoje bicykle, pretože k 530 metrov vysokému vrchu Dobogó, na ktorom sa rozkladajú ruiny kláštora, sa dostanete len pešo. Približne 650 metrov dlhá túra s prevýšením 230 metrov vedie po spoľahlivo značenej turistickej značke. Ak pôjdete z Telkibánye, k zrúcaninám kláštora sa dostanete len pešo. Vo centre obce Telkibánya sa môžete napojiť na červenú turistickú značku, ktorá vedie k Potácsháze po malebnej lesnej ceste dlhej asi 2 km a odtiaľ máte pred sebou k ruinám kláštora ešte 650 metrov. Nevýhodou tejto alternatívy je výlučne pešie priblíženie, t.j. tam a späť pre-

konáte cca. 5 km. Avšak to, čo uvidíte na vrchu Dobogó, bude jedným z najväčších objavov vášich životov a môžeme vás ubezpečiť, že to bude stáť za vynaložený čas a úsilie. Zrúcanina paulínskeho kláštora v Gönci je jednou z najzachovalejších zrúcanín gotických kláštorov v Maďarsku. Dodnes tu vidno veľa kamenných rytín. Možno sa pýtate, čo tu, ďaleko od osídlených osád, v hlbokých lesoch, táto budova hľadá. Kláštor postavil paulínsky rád, ktorý je jediným mníšskym rádom založeným v Uhorsku. Založenie rádu sa viaže k menu Štastného Özséba, ktorý v 50. rokoch 13. storočia spojil pustovnícke spoločenstvá v Pilisi a následne založil kláštory v Pilisszentkereszte a neskôr v Klastrompuszte. Rád sa postupne stal nezávislým vďaka silnej podpore anjouovských kráľov, ktorí im darovali početné majetky a kláštory. V 14. a 15. storočí sa tešili podpore najvyššej šľachty a vládcov krajiny. Do konca 15. storočia im na území uhorského kráľovstva patrilo asi 80 kláštorov a ďalších 30 až 40 kláštorov v strednej Európe. Úpadok rádu súvisel s tureckými nájazdmi a postupom reformácie. V tom čase boli ich kláštory vyplienené, vypálené a mníši boli vyhnaní. Nakoniec bol paulínsky rád rozpustený tolerančným patentom Jozefa II. Paulínsky rád bol charakteristický svojou sebestačnosťou, svoje potreby pokrývali vlastnou prácou na vlastných majetkoch. Väčšina z nich sa zaoberala pestovaním ovocia, vinohradníctvom, výrobou vína, ale prevádzkovala tiež mlyny. Ich domy a kláštory boli postavené ďaleko od obývaných miest, v horách, lesoch a pri vodných zdrojoch. Žili asketickým životom. Paulínsky kláštor v Gönci bol založený na konci 14. storočia a opustený v 40. rokoch 16. storočia, kedy bolo jeho okolie systematicky plienené vojskami Ferdinanda Habsburského a Jána Zápoľského. Žiaľ, kláštor pri kostole bol úplne zničený, ale 6 metrov vysoké steny kostola zostali takmer úplne nedotknuté. V svätyni sú

stále viditeľné pozostatky bývalých krížových klemb a gotických okien. K severnej strane kostola je pripojená veža, ktorá je medzi paulínskymi architektonickými pamiatkami mimoriadne vzácna. Archeologický výskum a konzervácia zrúcaniny kláštora sa uskutočnili v 30., 40. a 90. rokoch 20. storočia, počas ktorých sa pomocou vypadaných kameňov posilnili kritické časti múru.

Pokračujme v našej ceste údolím Hornádu obcami Abova smerom na Košice. Prvú zastávku si urobíme v centre bývalej abovskej župy, v Abaújvári. Obec bola v stredoveku strediskom rodu Aba, ktorý svoje meno prepožičal celej župe. Jedným z najmodernejších opevnení v 11. storočí bol zemský hrad Abaújvár, ktorý bol kedysi chránený 6 metrov vysokými hradbami. Hrad je približne kruhového tvaru s priemerom 245 metrov. Jeho bývalý vchod je v mieste zrekonštruovanej drevenej rámovej brány. Zemský hrad v Abaújvári sa považuje za jedno z najstarších opevnení v Uhorsku. Staviteľom hradu bol Samuel Aba. Od roku 1023 bol Samuel Aba najbližším dôverníkom svätého Štefana a palatínom uhorského kráľovstva. Túto pozíciu si udržal aj počas panovania Petra Orseola až do roku 1039, kým „národná strana“, nespokojná s Peterom Orseolom, nevyhnala panovníka a nezvolila za kráľa Samuela Abu. Nie je známe, či Aba hrad staval ako palatín alebo ako kráľ. Počas vzniku štátu sa na území uhorského kráľovstva zriadil systém organizácie hradov, ktorý určoval vojenské, obranné, správne, organizačné a cirkevné procesy rozvoja krajiny v období Árpádovcov. 3,7 hektárový hrad Abaújvár sa nachádza na vrchole kopca na brehu rieky Hornád. Zemské hrady boli v skutočnosti drevené hrady s hlinenou výplňou. Pretože sa drevo v priebehu storočí rozpadalo, dnes sú viditeľné iba hlinené hrady. Preto ich nazývame zemskými hradmi. Zemský hrad v Abaújvári patrí do sku-

piny zemských hradov s kazetovou štruktúrou, kde boli drevené trámy naskladané ako hranica a výsledné kazety boli vyplnené zeminou. Opevnené hradby boli uzavreté zábradlím a chodníkmi a ich strážne veže sledovali krajinu. Zemské hrady boli okrem vojenských a obranných jednotiek aj dôležitými správnymi strediskami. Vo vnútri hradov sa nachádzali administratívne budovy hradných špánstiev, ako aj naše najstaršie kostoly. Počas vykopávok v 70. rokoch 20. storočia boli vo vnútri hradu Abaújvár objavené základy diecézneho kostola z druhej polovice 11. storočia. Môžeme ju považovať za najstaršiu kamennú stavbu abovskej župy. V roku 2019 sa vo vnútri hradu uskutočnili nové archeologické vykopávky, ktoré odhalili základy ďalšej kamennej budovy z prvej polovice 12. storočia. Hosťami hradu Abaújvár bolo viacero významných osobností, kniežat a dokonca aj niekoľko vládcov. Ondreja I. tu uznala za kráľa šľachta, ktorá bola v roku 1046 nespokojná s Petrom Orseolom. V roku 1106 hrad obsadil princ Álmos a neskôr mu ho odobral kráľ Koloman Knihomol. Po tatárskom vpáde, ale najmä v dôsledku ekonomických a sociálnych procesov druhej polovice 13. storočia, zemské hrady postupne strácali svoj význam. Abaújvár je

jedným z mála hradov, ktoré si zachovali svoju dôležitosť až do druhej polovice 14. storočia. V roku 1556 habsburské vojská pevnosť zbúrali a tak dovŕšili osud tohto starobylého hradu. Vedľa zemského hradu je ďalšia veľkolepá pamiatka. Na kopci stojí jedna z najkrajších gotických pamiatok v regióne. Medzi gotické detaily reformovaného kostola patrí rebrová klenba svätej, relikviár na južnej stene a gotická brána pod vežou. Čo však robí skutočne túto pamiatku veľkolepou, sú figurálne fresky, ktoré pokrývajú vnútro kostola. Kostol bol postavený rodinou Perényiovcov, ktorá získala svoj vplyv a postavenie za vlády Žigmunda Luxemburského. Rodina je spojená s mnohými architektonickými pamiatkami 15-16. storočia v tomto regióne. V kostole v Abaújvári našli archeológovia v roku 2008 rytý náhrobný kameň zobrazujúci erb rodiny Perényiovcov zo 14. storočia. Je to náhrobok palatína Petra Perényiho z roku 1414. Podľa nálezov Peter Perényi postavil kostol ako svoju hrobku. Jeho meno je spojené aj s výzdobou chrámovej svätyne a lode. Prvé nástenné maľby sú známe už od roku 1912, ale až v roku 1997 sa v kostole našli nástenné maľby pokrývajúce celkovo 100 metrov štvorcových. Obnova fresiek sa doteraz uskutočnila iba

Kostol reformovanej kresťanskej cirkvi, Abaújvár

v svätyni, viac ako storočie po ich objavení. V lodi sú fresky zobrazujúce sv. Martina a sv. Michala, cyklus fresiek zobrazujúcich mučenie sv. Bartolomeja a nástenná maľba zobrazujúca pravdepodobne sv. Ladislava. Kostolná veža sa počas zemetrasenia v roku 1886 zrútila a bola znovu postavená v novogotickom štýle. Vonkajšia obnova budovy sa už uskutočnila a vnútorná obnova a obnova fresiek sa ešte len začala a prebieha.

Z Abaújváru sa vydáme smerom na Kéked. Všimnite si, že stúpania medzi Abaújvárom a Kékedom sú stále častejšie. Zostaneme na svahoch na ľavej strane meandrujúceho Hornádu. Pred prechodom na Slovensko, do horného údolia Hornádu, sa zastavíme pri neskororenesančnom zámku Melczer. Zámok bol postavený v roku 1613 a pre svojho staviteľa spĺňal ochrannú aj obytnú funkciu. Pre uhorskú renesančnú hradnú architektúru 16-17. storočia je charakteristické, že okrem pohodlia, útulnosti a reprezentácie bola veľmi dôležitým faktorom obrana, čo s ohľadom na spoločenské podmienky tejto doby vôbec nie je prekvapujúce. Renesančné zámky šľachtického panstva boli vždy obklopené opevneniami. Na rozdiel od stredovekých hradov však renesančné zámky svojim majiteľom slúžili nielen na obranné účely, ale aj na trvalé, či dočasné bývanie. Okrem zmien vo vojenskej technike to bolo čiastočne spôsobené aj tým, že sa presunuli z ťažko prístupných vrchov (hrady) na ľahko prístupné miesta. Hrady boli tiež strediskami panstiev, takže pozostávali aj z niekoľkých budov, ktoré slúžili hospodárskemu životu. Trojpodlažný, rohovými baštami posilnený neskororenesančný zámok Melczer, postavený György Kékedim, je dobrým obrazom týchto umeleckohistorických prvkov. Archeologický výskum hradu sa uskutočnil v roku 1979 a v 80. rokoch prebehla jeho obnova. Vtedy bol vytvo-

rený aj zámocký hotel, ktorý bol v roku 2012 zatvorený. Stavba je odvtedy opustená. Do budovy alebo do zámockých záhrad sa dostanete iba ak sa vopred ohlásite. Slovensko-maďarskú hranicu prekročíte medzi Kékedom a Trsteným pri Hornáde. Vyhýbajúc sa rušnej ceste č. 17 medzi Tornyosnémeti a Košicami, pokračujeme cez obce pozdĺž Hornádu až do Košíc. Väčšinu cesty ideme po vedľajších cestách s nízkou premávkou a potom po cyklotrase pozdĺž Hornádu z Nižnej Myšle až do historického centra Košíc, ktorá je veľmi malebnou časťou našej túry. Cestu do Košíc je potrebné dobre naplánovať, pretože v meste s 240 000 obyvateľmi je ľahké sa stratiť. Výhodou cyklotrasy popri Hornáde je okrem bezpečnosti aj skutočnosť, že vedie až do centra Košíc.

Košice boli po stáročia kultúrnym a hospodárskym strediskom východnej časti Horného Uhorska, boli sídlom župy Abaúj-Torná a dnes sú druhým najväčším mestom Slovenska. Predpokladáme, že vyhradený poldeň nebude stačiť na detailnejšie spoznanie mesta, iba na dobre naplánovanú vyhlídkovú prechádzku historickým centrom mesta. Košice ležia východne od Slovenského rudohoria, v Košickej kotline, na oboch brehoch rieky Hornád. Mesto sa rozrástlo po tatárskom vpáde, keď sem v dôsledku úbytku obyvateľstva Belo IV. povolal Sasov, ktorým udelil významné práva. Obec získala výsady slobodného kráľovského mesta. Po tatárskom vpáde bolo mesto obohatené mestskými hradbami, ktoré chránili jeho obyvateľov až do porážky povstania Františka II. Rákócziho. Pozostatky tohto mimoriadneho systému opevnenia boli objavené pri Dolnej bráne v Starom Meste Košíc. Mestské hradby už nie sú viditeľné nad zemou, ale oblasť Dolnej brány bola v 90. rokoch 20. storočia archeológmi odkrytá a zmenená na lapidárium (Archeologický komplex). Počas

občianskej vojny po vymretí arpádovcov porazil Karol Róbert Omodeja Abu, jedného z najväčších oligarchov v krajine, v bitke pri Rozhanovciach aj vďaka silnej podpore obyvateľov Košíc. Počas panovania anjouovských kráľov Košice získali veľa nových privilégií, ktorými sa v podstate stali po Budíne druhým najdôležitejším slobodným kráľovským mestom, čo zvýrazňuje aj udelenie práva používať mestský erb. Základom hospodárskej prosperity mesta bola jeho úloha v severojužnom obchode. Mesto využívalo svoje právo zadržania tovaru, právo organizovať trhy a v 14.-15. storočí sa stalo jedným z najvýznamnejších stredísk obchodu v krajine. Tento skromný úvod je zároveň vysvetlením, prečo bol práve v Košiciach postavený tak veľkolepý kostol, akým je Dóm sv. Alžbety, ktorý je najkrajším dielom stredovekej uhorskej gotiky a taktiež najvýchodnejšou gotickou kated-

rálou Európy. Katedrála bola postavená na mieste bývalého farského kostola v rokoch 1378 až 1490 za aktívnej podpory obyvateľov Košíc a vládnucich kráľov. Dóm má veľmi impozantné rozmery, má dĺžku 60 metrov, šírku 35 metrov a výšku 59 metrov. Za zmienku stojí predovšetkým Matejova veža (južná veža) zdobená chrličmi, pomenovaná po Matejovi Hunyadim, donátorovi veže. Jednou z najkrajších častí kostola je Severná brána (Zlatá brána), ktorá zobrazuje Kalváriu, Posledný súd a scény zo života sv. Alžbety. Pozoruhodná je aj socha sv. Alžbety, ktorá rozdeľuje dvojitzú bránu. Na západnej bráne, ktorá je bohato zdobená sochami, vidíme obrazy a symboly Ježišovho utrpenia (Ježiša na Olivovej hore, Ježišove zajatie, Posledný súd). Južná brána bola vyhradená pre významných hostí. Je zdobená sochou kráľa Mateja, Neпоškvrneného počatia a sochou sv. Alžbety.

Dóm svätej Alžbety v Košiciach

Dóm súvisí s niekoľkými slávnymi menami. V prvom rade je pomenovaný podľa sv. Alžbety z rodu Arpádovcov, ktorá sa narodila v roku 1207 v Sarospataku ako dcéra Ondreja II. a Gertrúdy Bavorskej. Svätá Alžbeta je jednou z najpopulárnejších svätých stredovekej Európy a jej relikvie sa uchovávajú po celom kontinente. Vydala sa za Ludovíta Durínskeho a žila vo Wartburgu a Magdeburgu, takže Alžbetin kult nie je na nemeckom území taký silný úplnou náhodou. Svoju kanonizáciu si vyslúžila tým, že napriek dvorskej etikete a konfliktom s rodičmi pomáhala chudobným, rozdávala jedlo ľuďom v núdzi a pre chorých založila špitál. Po smrti manžela rozdelila svoje bohatstvo medzi chudobných a vstúpila do františkánskeho rádu, kde sa starala o chorých. Zomrela v roku 1231, o štyri roky neskôr v roku 1235 bola vysvätená. Nad jej relikviami v Magdeburgu postavil Rád nemeckých rytierov špitál a pútnický kostol. V Košiciach sa usadzujúci Sasi si priniesli jej kult so sebou, podporoval ho aj Alžbetin brat, vládnucci kráľ Belo IV. a tak sa stala patrónkou košického Dómu. Život sv. Alžbety je zobrazovaný na 48 pozlátených tabuliach na krídlach hlavného oltára katedrály. V katedrále sv. Alžbety našiel miesto svojho posledného odpočinku aj František II. Rákóczi. Je všeobecne známe, že po porážke povstania Rákóczi emigroval do Osmanskej ríše a usadil sa v Rodošte, kde v roku 1735 umrel. Pochovaný bol v Konštantínopole. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní vznikla celonárodná iniciatíva smerujúca k dôstojným pohrebom všetkých v cudzine sa skrývajúcich a zosnulých významných ľudí. V roku 1904 vydal František Jozef povolenie na prenesenie pozostatkov všetkých emigrantov. Opätovné pohreby emigrantov sa začínali budapeštianskou zádušnou omšou. Následne sa každá rakva mala dostať na súvisiace miesto k poslednému odpočinku. A tak sa v roku 1906 dostali Rákócziho pozostatky do košického Dómu. Ďalšou zastávkou kultu Rákócziho v Košiciach je dom Rodošto, ktorý sa nachádza neďaleko katedrály. Už na jeho pohrebe sa zrodila myšlienka postaviť v Košiciach repliku Rá-

kócziho domu z Rodošta. Relikvie z Rodošta boli postupne privezené do Košíc, ale dom bol postavený až v roku 1944. Dom Rodošto vznikol prestavbou jedinej zostávajúcej bašty bývalého mestského opevnenia, bývalej Katovej bašty, kde bolo možné výstavu otvoriť až v roku 1991. Výstava predstavuje život Rákócziho, jeho povstanie, pohreb z roku 1906 v Košiciach a jeho osobné veci uložené v jeho dome v Rodošte.

Okrem Dómu je v Starom meste niekoľko ďalších dôležitých cirkevných budov, z ktorých za návštevu stojí kaplnka sv. Michala, dominikánsky, františkánsky a premonštrátsky kostol. Za katedrálou na južnej strane stojí kaplnka sv. Michala, bývalá cintorínska kaplnka mesta. Podľa istých názorov je stavba príliš veľká na to, aby bola cintorínskou kaplnkou. Je pravdepodobné, mohla byť pôvodne plánovaná ako svätyňa kostola, ktorý sa však nedostaval. Základy kaplnky boli postavené na konci 13. storočia, zatiaľ čo jej vrchná časť v rokoch 1360-80. Koncom 15. storočia bol rozšírený o bočnú kaplnku a ďalšiu loď. Obzvlášť krásne sú gotické detaily budovy. Nad vchodom je socha víťazného bojovníka nebeských armád, sv. Michala, víťaza nad zlom, s váhou na váženie duší a ohnivým mečom. V 19. storočí bola budova niekoľkokrát zrekonštruovaná. V rokoch 1902-1904 bola prestavaná budapeštianskym architektom Frederickom Schulekom. Severne od Dómu bola v roku 1628 postavená 45 m vysoká Urbanova veža, v ktorej je umiestnený 72-metrákový zvon. Stavba mestských veží bola v renesancii, podľa vzoru talianskych tradícií, rozšíreným architektonickým riešením aj v Hornom Uhorsku. Mestské veže boli stavané uprostred miest, v bezprostrednej blízkosti kostolov. Stavba veží bola motivovaná aj tým, že v 17. storočí sa väčšina gotických kostolných veží už zrútila. Mestské veže naďalej preživali v protestantskej chrámovej architektúre, s drevenými zvonicami vedľa chrámov. Za zmienku stojí arkáda v spodnej časti Urbanovej veže, do ktorej uložili náhrobky zo 16.-17. storočia, nájdené pri rekonštrukcii Dómu v roku 1912.

Začiatkom 14. storočia sa v meste usadil dominikánsky a františkánsky rád, ktorému dodnes patria najstaršie budovy mesta. Oba rády patrili k žobravým rádom, teda takým, ktoré nevlastnili pôdu. Žobravé rády hlásali apoštolskú chudobu, odmietali držbu nehnuteľného majetku, t.j. podmienky potrebné svoju obživu. Ich život sa opieral o dary a donácie od rôznych spoločenských skupín. Výsledkom bolo, že sa takmer vždy usadili v mestách a udržiavali spoločenské vzťahy s najvyššími vrstvami. Žobravé rády mali v strednej Európe najviac kláštorov na území Uhorska a v Košiciach sa objavili už v 13. storočí. Dominikánsky kostol v Košiciach je považovaný za najstarší kostol v meste a bol postavený koncom 13. storočia. V druhej tretine 15. storočia bol prestavaný v gotickom štýle. Kostol je na severnej strane spojený s kláštorom. Približne v polovici 16. storočia bol kláštor vyplienený a zničený protestantmi a dominikáni opustili mesto. Budova kostola začala chátrať a obnovená bola až po návrate mníchov takmer o storočie neskôr, v roku 1767, v barokovom štýle. Bývalý františkánsky kostol a kláštor bol postavený na konci 14. storočia. Budova obdĺžnikového kláštora sa pripája ku kostolnej lodi zo severnej strany. Jeho dnešný charakter je z veľkej časti spôsobený rekonštrukciou v prvej tretine 18. storočia. Gotická klenba chrámovej svätyne, stredoveké sedačky a rytý kamenný rám gotickej svätyne sú mimoriadne pôsobivé. Jedným z najkrajších stredovekých prvkov kostola je reliéf nad hlavným vchodom, ktorý zobrazuje bičovanie Krista, jeho korunovanie trňovou korunou a uprostred sú výjav z Kalvárie.

Košice sa v 16.-17. storočí ocitli medzi dvoma bojujúcimi táborami - katolíckym habsburským dvorom a sedmohradským kniežatstvom. O vlastníctvo mesta sa bojovalo takmer 100 rokov. Obsadili ho Bocskaiho aj Bethlenovi hajdúsi, neskôr vojaci Juraja I. Rákócziho, Imricha Thokolyho, aj kurucké

oddiel Františka II. Rákócziho. Tým sa Košice na celé storočie stali centrom stavovského odporu. Po porážke Rákócziho povstania boli zbúrané mestské hradby, z ktorých posledné zvyšky je možné vidieť pri Dolnej bráne. Všetky tieto udalosti boli sprevádzané náboženskými konfliktmi. V roku 1647 cisárski vojaci Košice obsadili a v duchu protireformácie povolali do mesta jezuitov. Jezuitský kostol sv. Trojice bol postavený v rokoch 1671-81 cisárom Leopoldom I. na základe donácie Žofie Báthoryovej. Na mieste dnešného kostola stála v 15. storočí kráľovská kúria, v ktorej sa svojho času zdržali Matej Hunyadi, Ján Zápoľský, Štefan Bocskai, Gabriel Bethlen, aj Juraj I. Rákóczi. Od roku 1554 bola domom hlavného kapitána Horného Uhorska a sídlom kráľovskej komory. Následne ho získali jezuiti, ktorí vedľa kostola vybudovali kláštor a školu. Budovy sa po zrušení jezuitského rádu v roku 1773 dostali pod správu jasovského premonštrátskeho prepoštstva. Okrem povstania a náboženských nepokojov v ranom novoveku pustošil Košice aj mor. Jeho pamiatkou je 14 metrov vysoká socha Immaculaty, najkrajšia košická baroková pamiatka, zasvätená Panne Márii, z roku 1720. Touto sochou Košičania vyjadrili vďaka za ukončenie morovej rany.

V Košiciach sa nachádza mnoho múzeí. Jednou z najstarších budov v meste je bývalá väznica - Miklúšova väznica, ktorá vznikla spojením dvoch ranogotických meštianskych domov. Košice už v ranej dobe získali hrdelné právo, aby si mohli riešiť svoje trestné záležitosti. Exponáty vo väznici vysvetľujú proces stredovekých trestov a dokladajú históriu mesta. Najvýznamnejším mestským múzeom je Východoslovenské múzeum, založené v roku 1872, ktoré je najväčšou múzejnou inštitúciou na východnom Slovensku. Život a dielo jedného z najvýznamnejších rodákov z Košíc, Sándora Máraiho, predstavuje Máraiho pamätný dom, otvorený v roku 1998. K

pôsobivým budovám v centre mesta patrí historická radnica v klasicistickom štýle, bývalá župná radnica alebo historizujúce budovy z konca 19. storočia, košické Štátne divadlo a Jakabov

Medzi Skárošom a Hollóházou musíte očakávať významnejšie prevýšenie (vystúpate z 230 m nad morom na 320 m), ale aj predtým prekonáte niekoľko menších prevýšení. Skutočná „šliapačka“ začína v obci Skároš, kde prejdete popri vojenskom pamätnom parku druhej svetovej vojny. Pamätný park pripomína oslobodzovanie

Hrad Füzér

Košíc, takmer mesačný krvavý boj medzi sovietskou Červenou armádou a nemeckým Wehrmachtom v decembri 1944. Po náročnom fyzickom výkone pri stúpaní sa spustíme malebnou sedemkilometrovou turistickou značkou do Hollóházou v Maďarsku. Ocitneme sa na východnom konci Národnej modrej cykloznačky, v najsevernejšej časti Zemplínskych vrchov v Maďarsku a doprajeme si dlhší odpočinok. Odtiaľto vyrážajú peší turisti na 896 m vysoký vrch Nagy-Milic, najvyšší vrchol pohoria a zároveň najsevernejší bod našej krajiny.

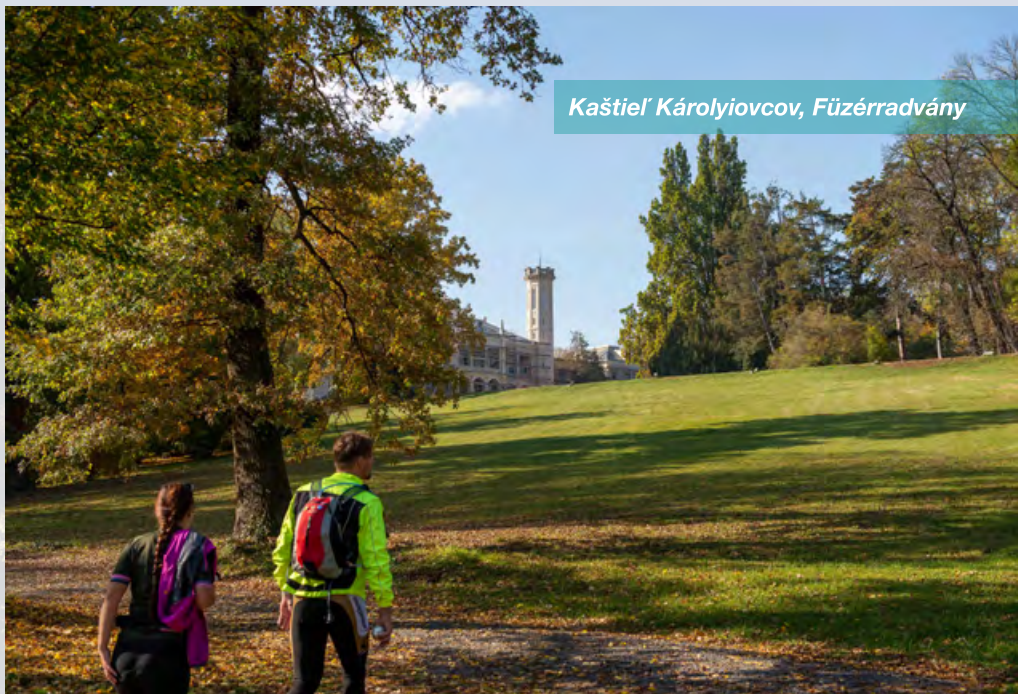
palác. Ako vidíte, prieskum Košíc je časovo náročný, je preto dobré si tu nájsť ubytovanie, keďže mesto ponúka širokú škálu ubytovania a reštaurácií za rôzne ceny.

V tretí deň cyklotúry sa pozdĺž Hornádu vraciame do Maďarska, hranicu prekročíme medzi Skárošom a Hollóházou. Upozorňujeme, že v tento deň prejdete najťažšou fázou túry, kde na vás čakajú skutočne strmé stúpania. Najťažšou časťou tretieho dňa cyklotúry je približne 25 km dlhá trasa medzi Košicami a Hollóházou.

Z Hollóházou sa vydáme spustíme ďalej do Füzérkomlósu. Za Füzérkomlósom odbočíme na Füzér, kde musíme prekonať 3-kilometrové stúpanie. Budete unavení, ale biele steny hradu Füzér na andezitovom kopci vám budú žiariť v ústrety a presvetlia vám nádherný výhľad. Na úpätí hradného kopca zaparkujete svoje bicykle a vydáte sa na polhodinovú túru ku hradu na 552 metrov vysokom kopci. Hrad bol postavený pred vpádom Tatárov ako súkromný kamenný hrad a až do konca anjouovského obdobia bol kráľovským hradom. V rokoch 1389 až 1567 bol

v rukách rodiny Perényiovcov. V tomto období sa na ňom uskutočnili veľké stavebné úpravy. Po moháčskej porážke tu počas jedného roka strážili uhorskú kráľovskú korunu. Po Perényiovcovoch hrad vlastnili aj Alžbeta Báthoryčková a František Nádasdi. Počas Wesselényiho povstania ho povstalci obsadili, no potom ho získala cisárska moc, následne bol v roku 1676 vypálený a ďalej nebol používaný. Kamene z hradu boli použité na stavbách v okolí. Hrad stál opustený viac než 300 rokov. Prvé konzervačné práce sa uskutočnili v 30. rokoch 20. storočia. Archeologický výskum a vedecké spracovanie budovy sa začali v 70. rokoch 20. storočia. Pevnosť sa skladala z dvoch častí, dolného a horného hradu, s výškovým rozdielom 50 metrov. Dolný hrad bol výbuchom v roku 1676 takmer úplne zničený. Archeologický výskum v rokoch 2003 až 2009 odhalil základné múry dolného hradu a tiež sa zistilo, že hradný kopec Füzér sa používal na obranné účely už od doby bronzovej. V rokoch 2013 až 2015 bola prestavaná dolná hradná brána a hradný múr a dnes je tu v prevádzke návštevnícke centrum. Z vstupnej budovy vedú schody do horného hradu. V rokoch 2014 až 2015 bola zrekonštruovaná kaplnka, palácové krídlo, dolná bašta a podkrovie horného hradu. Práce na rozsiahlej rekonštrukcii budú pokračovať aj po roku 2020. Horný hrad ponúka niekoľko kvalitných výstav.

Po Füzéri vás čaká príjemný zjazd do Pálházy, kde sa môžete napojiť na cyklotrasu EuroVelo 11. Odtiaľto až po Sátoraljaúhely môžeme ísť po cyklotrase, oddelenej od bežnej premávky, po kvalitnej asfaltovej ceste. Terén sa postupne

Kaštieľ Károlyiovcov, Füzérradvány

konsoliduje, takže už nemusíte očakávať žiadne ďalšie ťažšie stúpania. Pred uzavretím tretieho dňa túry sa však oplatí navštíviť ešte ďalšie tri pamiatky. Füzérradvánsky károlyiovský kaštieľ, reformovaný kostol vo Felső Regmec a Múzeum maďarského jazyka v Széphalom. Na základe dostupného času sa rozhodneme, kde ešte môžeme stráviť čas. Z týchto troch miest sa určite nesmie vynechať Károlyiho kaštieľ vo Füzérradvány, ku ktorému sa dá dostať 6 kilometrovou obchádzkou. Renesančnú budovu

dnešného kaštieľa postavil Peter Réthey koncom 16. storočia. Kaštieľ a súvisiace statky sa dostali do majetku dvoru verných Károlyiovcov v roku 1686, a do roku 1945 bol rodinným sídlom a hospodárskym centrom panstva. Dnešný vzhľad budovy je výrazne ovplyvnený historizujúcou prestavbou v rokoch 1857 - 1859, ktorou Ede Károlyi poveril Miklósa Ybla. Vtedy bola postavená osemhranná veža kaštieľa a interiér bol prestavaný v novorenesančnom štýle. Koncom 19. storočia chcel László Károlyi posilniť renesančný vzhľad budovy, preto spolu so svojou manželkou takmer dve desaťročia zbierali renesančné a ranobarokové dekorácie a doplnky. V 30. rokoch 20. storočia vytvoril v kaštieľi István Károlyi a jeho manželka Maria Magdolna Windischgrätz luxusný hotel. Hotel otvoril svoje brány v roku 1938. Po roku 1945 musela rodina utiecť. Zariadenie kaštieľa bolo rozkradnuté spolu s cennosťami zakopanými v parku. Po znárodnení budova dlho slúžila ako sanatórium. V polovici 90. rokov sa začali rozsiahle renovačné a rekonštrukčné práce. V časti budovy sa zriadilo múzeum. V súčasnosti prebieha komplexná obnova kaštieľa v rámci Národného programu kaštieľov. Pozoruhodnosťou je anglický park s rozlohou 90 hektárov, ktorý navrhoval záhradník Napoleona III. Od roku 1975 je parkom celonárodného výz-

namu a je jedným z najväčších hradných parkov v Maďarsku.

Ďalšou zastávkou je Sátoraljaújhely, konečná zastávka tretieho dňa našej cyklotúry. Sátoraljaújhely ponúka veľa ubytovacích možností a útulných

*Mauzóleum Františka Kazinczyho,
Múzeum maďarského jazyka,
Széphalom*

reštaurácií, takže je ideálnym miestom na prenocovanie. Sátoraljaújhely je bývalým centrom a jedným z najstarších obcí v historickej župe Zemplín. V polovici 14. storočia bol na hradnom vrchu, postavený mestský hrad, ktorý je stále predmetom archeologického výskumu. Pôvodný kostol na hlavnom námestí bol postavený v 80. rokoch 15. storočia, no v 70. rokoch 18. storočia sa stal obeťou rozsiahleho požiaru. Na jeho mieste, s použitím stavebného materiálu z pôvodného kostola, bol vystavaný súčasný

reštaurácií, takže je ideálnym miestom na prenocovanie. Sátoraljaújhely je bývalým centrom a jedným z najstarších obcí v historickej župe Zemplín. V polovici 14. storočia bol na hradnom vrchu, postavený mestský hrad, ktorý je stále predmetom archeologického výskumu. Pôvodný kostol na hlavnom námestí bol postavený v 80. rokoch 15. storočia, no v 70. rokoch 18. storočia sa stal obeťou rozsiahleho požiaru. Na jeho mieste, s použitím stavebného materiálu z pôvodného kostola, bol vystavaný súčasný

rímskokatolícky kostol. Ďalšou dominantou hlavného námestia je mestská radnica. Na konci 13. storočia dostal Újhely štatút mesta, jeho ekonomický význam sa v priebehu storočí zvyšoval a nakoniec sa stal uprostred 18. storočia župným centrom. Župný dom sa začal stavať v polovici 18. storočia. Dnes slúži ako mestská radnica a je jednou z najstarších a najkrajších budov mesta. Odporúčame navštíviť Múzeum Ferenc Kazinczyho, ktoré bolo založené v roku 1984 a približuje historické, miestne a prírodné hodnoty Zemplína. Pri návšteve Sátoraljaújhely nemôžeme zabudnúť na paulínsky, neskôr piaristický rád, ktorý v živote mesta zohral významnú úlohu. Významným zlomom v živote mesta bola donácia Ondreja II. paulínom, ktorí tak získali pozemky susediace s mestom a založili tu kláštor. Paulíni boli

po stáročia rozhodujúcim sociálnym, kultúrnym a ekonomickým elementom v Újhely. Predchodcu dnešného piaristického kostola na Deákovej ulici postavili paulíni v 14. storočí v gotickom štýle na základe donácie Ľudovíta Veľkého. Kostol bol vypálený Turkami v roku 1566 a paulíni ho v druhej polovici 16. storočia zrenovali. Kostol je obklopený kláštorom a viacposchodovou budovou piaristického gymnázia. Jednou z najdôležitejších pamiatok kostola je v Maďarsku ojedinelý štukový strop. Zábavný park Zemplén, ktorý je jedným z najzaujímavejších zábavných parkov v krajine, sa nachádza na vrchoch Magas a Szár nad mestom. Nájdete tu jednu z najvyšších vnútorných lezeckých stien v strednej Európe, najdlhšiu zimnú a letnú bobovú dráhu, 1,5 kilometra dlhú uzavretú lanovku, ktorá spája Magas

Rákócziho múzeum, Rákócziho hrad, Sárospatak

a Szár a ďalšiu 1,3 km dlhú lanovku. V zábavnom parku sa nachádza lyžiarske stredisko, múzeum lyžovania a pozdĺž náučného chodníka sa môžete zoznámiť s flórou a faunou Zemplína. Na vrchu Szár určite navštívte Maďarskú Kalváriu.

Tretí deň cyklotúry nasledujeme Bodrog na trase medzi Sátoraljaújhely a Tokaj, na východnej strane Zemplína, po cyklotrase Eurovelo 11. Cyklotrasa medzi Sátoraljaújhely a Sárospatak je kvalitná, oddeľná od bežnej premávky, ale od Sárospatoku po Tokaj je cyklotrasa prenesená na starú cestu č. 37, kde sa dá očakávať aj nízka premávka. Prvou a časovo najnáročnejšou zastávkou tretieho dňa je Sárospatak, Atény na Bodrogu, mesto bohaté na pamiatky, kultúrne dedičstvo, historické poklady a zbierky. Sárospatak je obec v oblasti Tokaj-Hegyalja, ležiaca na mieste, kde sa stretáva Zemplín s Veľkou maďarskou nížinou, zároveň tadiaľto viedli dôležité obchodné a vojenské cesty. Jeho rozkvet sa datuje do 16. storočia, kedy Tokaj-Hegyalja prevzala úlohu Osmanmi okupovanej vinárskej oblasti Samogitian. Najvýznamnejšou pamiatkou mesta a regiónu je hrad Sárospatak. Popri valónskych osadníkoch z Nizozemska zohral pri výstavbe mesta dôležitú úlohu aj hrad postavený Ondrejom I. Narodili sa tu aj Ondrej II. a sv. Alžbeta. V dôsledku toho je kult sv. Alžbety v meste mimoriadne silný. Hrad sa prvýkrát dostal do rúk rodiny Perényiovcov na konci 14. storočia a tento rod ho ovládal aj po moháčskej porážke, kedy nejaký čas nemal majiteľa. Rozsiahlu prestavbu, ktorá zásadne zmenila štruktúru stredovekého hradu, dokončil v prvej polovici 16. storočia Peter Perényi a jeho syn Gábor, čím sa v jadre hradu vytvorila päťpodlažná červená veža, ktorá kombinovala obývaciu a vojenskú funkciu. Navšteva červenej veže je možná iba so sprievodcom, ale nemali by ste si ju nechať ujsť, pretože tu nájdete najkrajší príklad maďarskej renesančnej architektúry. Okrem Červenej veže sa meno Perényi spája s krídlami budov a opevňovaním

oblasti mestskými hradbami, talianskymi baštami a priekopami, čím bola sformovaná nepravidelná päťholníková pevnosť obklopená hradbami. V druhej polovici 16. storočia sa stal majetkom Dobóovcov, Lorántffyovcov a neskôr, na základe sobáša v roku 1614, patril Žigmundovi Rákócziemu, ktorý do konca 16. storočia dostal svoj rod z úplného neznáma do najvyšších aristokratických kruhov. Rákócziowski rod vládol nad mestom Sárospatak takmer 100 rokov, počas ktorých mal hrad významný národný, politický, umelecký a kultúrny vplyv. Hrad je najvýznamnejším maďarským pamätným miestom rákócziho kultu. Rákócziowski múzeum, ktoré sa nachádza medzi stenami budovy, čaká na návštevníkov zaujímavými a veľkolepými exponátmi a umeleckými dielami, z ktorých najvýznamnejšia je výstava o slávnom veku Rákócziovcov.

Sárospatak mal v stredoveku bohatý cirkevný život, žil tu dominikánsky, františkánsky a na chvíľu aj augustínsky rád. Najstaršou, dodnes stojacou pamiatkou obce je rímskokatolícka gotická trojlodňová bazilika sv. Alžbety pri hrade, postavená v 15. storočí. V neďalekom dome sv. Alžbety, kedysi dvorský dom arpádovských kráľovien, sa dnes nachádzajú zbierky rímskokatolíckej cirkvi, knižnica a archív. Okrem rímskokatolíckych pamiatok je významné aj dedičstvo reformácie, pretože Sárospatak je jedným z centier reformácie v Maďarsku. V rodinách Perényi, Dobó a Lorántffy našla reformácia v Sárospatoku silných patrónov. Reformované kolégium v Sárospatoku, založené v roku 1531, zohrávalo dôležitú úlohu v maďarskej reformácii a v dejinách vzdelávania. Inštitút bol jedným z najdôležitejších intelektuálnych centier a najmodernejším vzdelávacím strediskom raného novoveku, kde študovali také významné osobnosti ako György Bessenyei, Ferenc Kazinczy, Mihály Tompa, Zsigmond Móricz, Géza Gárdonyi, Lajos Kossuth alebo László Teleki. Odporúčame vám aspoň na chvíľku nahliadnúť

do vedeckých zbierok, knižnice a múzejnej časti kolégia. Cestou zo Sárospataku sa oplatí zastaviť na morskom oku na vrchu Megyer, čo predpokladá krátku hodinovú túru. Na kopci Megyer sa od 15. storočia do roku 1907 uskutočňovala ťažba mlynských kameňov. V banskej jame sa vytvorilo jazierko (ktoré sa nazýva morským okom) so zvláštnymi ojedinelými botanickými, zoologickými a geologickými hodnotami. V súčasnosti je aj cieľom mnohých skalolezcov.

Od Sárospataku a od morského oka pôjdeme pozdĺž pravého brehu Bodrogu s výhľadom na dokonalú rovinu Medzibodrožia. Nezabudnite navštíviť Bodrogolaszi na brehoch Bodrogu, cez ktoré prechádza aj cyklotrasa Eurovelo. Podobne ako susedná Olaszliszka bolo Bodrogolaszi pomenované po talianskych a valónskych osadníkoch, hospes, ktorých tu pred tatárskym vpádom usadil Belo IV. ako kráľovských vinárov. Rímskokatolícky kostol na kopci v obci postavili valónski osadníci v 12. storočí. Za povšimnutie stojí najmä polkruhové svätyňové usporiadanie románskeho chrámu, ktoré je obklopené opevnením a jeho otvorom s okienkom, klenutá dvojité okienková veža, ktorá verne odráža zvláštnosti románskej sakrálnej architektúry. Záverom cyklotúry prichádzame do Tokaja po cyklotrase EuroVelo, okrajovo prechádzame cez Vámosújfalú, Olaszliszka, Szegi, Bodrogkiszfalud, Bodrogkeresztúr. Na tejto časti trasy neprekonáme výraznejšie prevýšenie, ale takmer po celej ceste existujú menšie spády, ktoré môžu časom vyčerpávať. Pred našimi očami sa otvára pohľad na Nagy-Kopasz, vrch vysoký 528 m, ktorý je typickou sopkou vytvorenou asi pred 10 miliónmi rokov. Cyklotúru ukončíme v Tokaji.

Rímskokatolícky kostol, Vlachy

Legenda

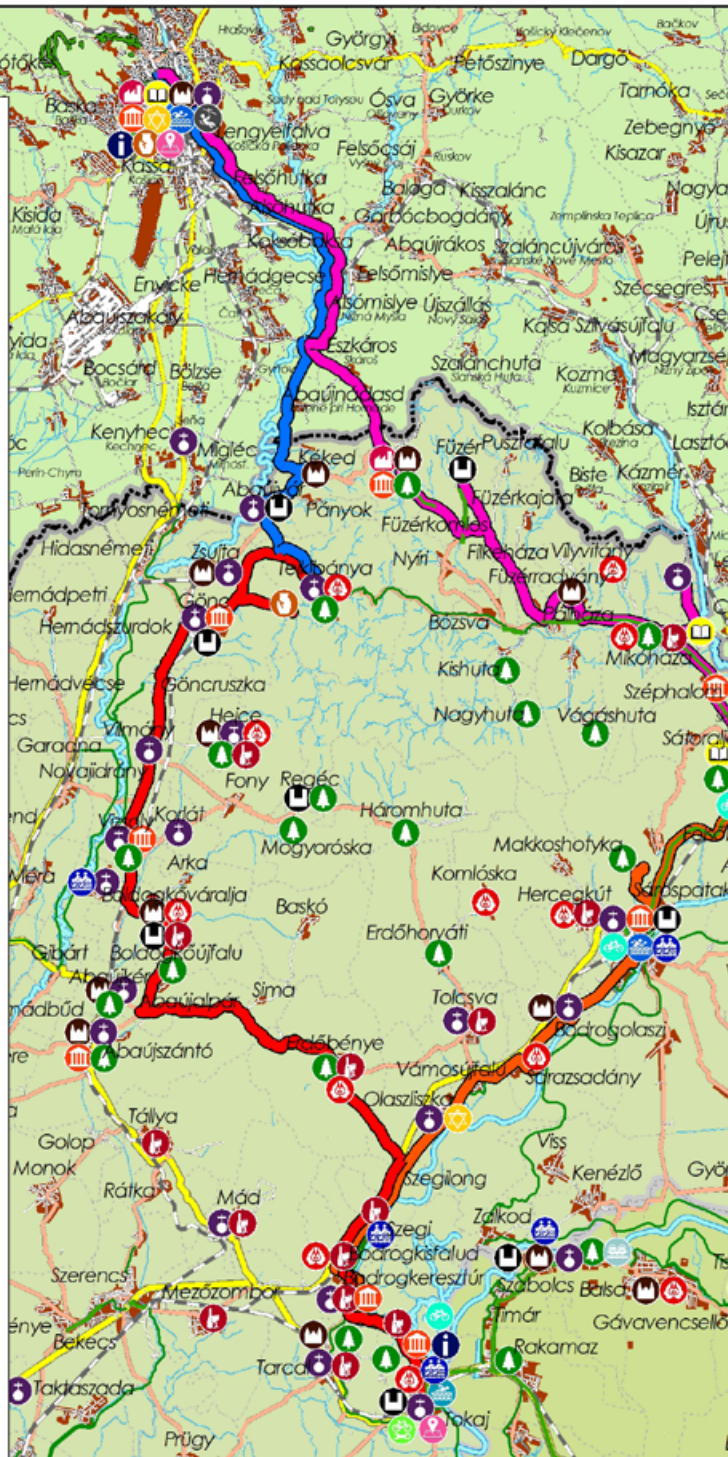
- Okresná hranica
- Štátna hranica
- Osídlené územie
- Rýchlostná cesta
- Cesta I. triedy
- Cesta II. triedy
- Iná cesta
- Cyklotrasa
- Železničná trať
- Rieka
- Vodný tok

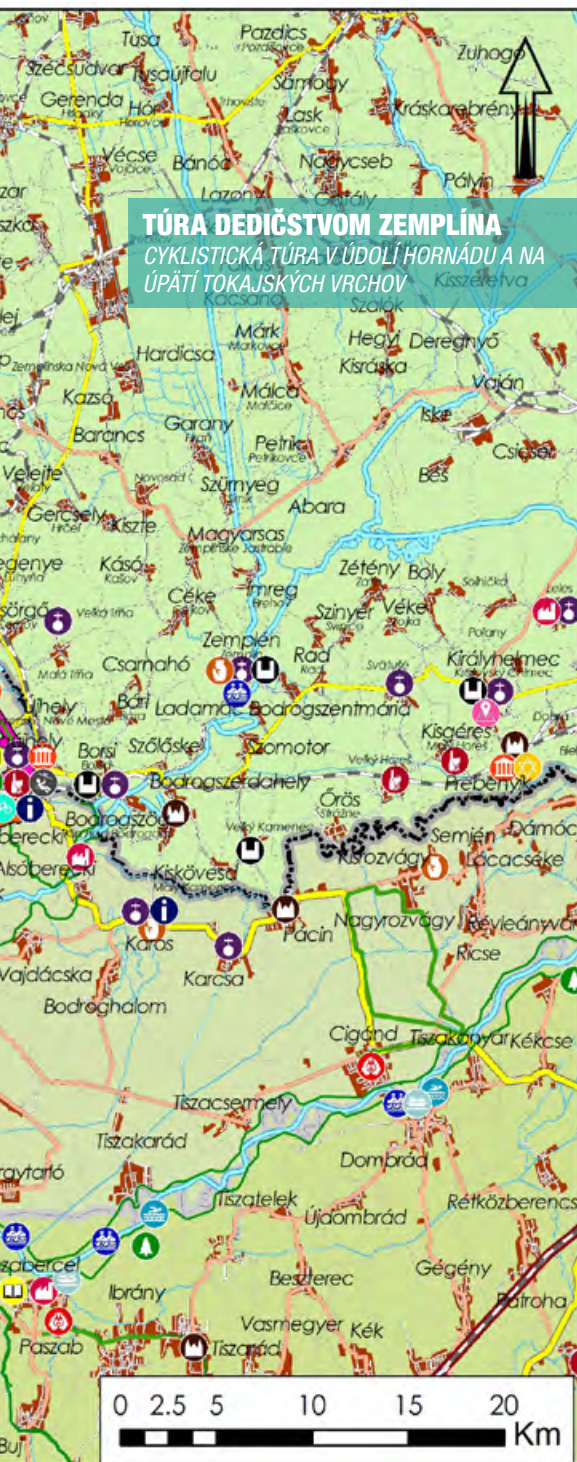
Plán trasy

- 1. deň
- 2. deň
- 3. deň
- 4. deň

Turistické atrakcie

- Kaštieľ, kúria
- Hrad, zrúcanina hradu
- Múzeum, zberateľské miesto
- Industriálna pamiatka
- Literárna pamiatka, pamätný dom
- Sakrálna pamiatka
- Židovské pamätné miesto
- Skanzen, múzeum ľudovej architektúry
- Prírodná pamiatka, arborétum
- Archeologické pamätné miesto
- Historické centrum mesta
- Turistické informačné centrum, návštevné centrum
- Gastronomické stredisko
- Pláž, kúpele
- Voľná pláž
- Zastávka vodnej túry
- ZOO
- Zážitkový park
- Cykloturistické centrum, oddychové miesto, požičovňa
- Cykloobchod, cykloservis
- Kompa

TÚRA DEDIČSTVOM ZEMPLÍNA

CYKLISTICKÁ TÚRA V ÚDOLÍ HORNÁDU A NA ÚPÁTÍ TOKAJSKÝCH VRCHOV

PRVÝ DEŇ

DĹŽKA TRASY: 73,7 KM.

TRASA: Tokaj - Bodrogkeresztúr (8,5 km) - Bodrogkislalud (2,1 km) - Szegi (2,8 km) - Szegilong (3,1 km) - Abaújalpár (21,8 km) - Boldogkőváralja (6 km) - Vizsoly (6,8 km) - Vilmányi (4 km) - Gönc (9 km) - Telkibánya (9,6 km).

ATRAKcie: centrum mesta Tokaj údolie Aranyosi hrad Boldogkőváralja Reformovaný kostol vo Vizsolyi a múzeum dejín typografie Bálinta Mantskovitsa; Reformovaný kostol vo Vilmányi; Múzeum Gáspára Károliho v Gönci a husitský dom.

DRUHÝ DEŇ

DĹŽKA TRASY: 39,1 KM

TRASA: Telkibánya - Abaújvár (6,6 km) - Kéked (3,9 km) - Trstené pri Hornáde (4,6 km) - Ždaňa (3,6 km) - Nižná Myšľa (3,8 km) - Košice (16,6 km).

ATRAKcie: Ruina paulínskeho kláštora v Gönci Abaújvárskeho hradu, Abaújvárskeho reformovaný kostol, Melczeroz zámok v Kékede, historické centrum Košic (Dóm sv. Alžbety, kaplnka sv. Michala, Urbanova veža, Dolná brána, dominikánsky kostol, františkánsky kostol, jezuitský kostol, Miklúšová väznica, dom Rodošto, pamätná izba Sándora Máraiho, košické Východoslovenské múzeum).

TRETÍ DEŇ

DĹŽKA TRASY: 70,3 KM

TRASA: Košice - Nižná Myšľa (16,6 km) - Ždaňa (3,6 km) - Skároš (3,2 km) - Hollóháza (7,4 km) - Füzérkomlós (3,8 km) - Füzér (5,4 km) - Filkeháza (6,6 km) - Pálháza (3,5 km) - Füzérradvány (3,5 km) - Mikóháza (6,3 km) - Széplak (4,9 km) - Sátoraljaújhely (5,5 km).

ATRAKcie: Pamätný vojenský park v Skároši, výstava dejín porcelánovej výroby v Hollóháze; Hrad Füzér; Károlyiovske kaštieľ vo Füzérradványi; Múzeum maďarskeho jazyka a múzeum Ferenc Kazinczyho v Széplaku, historické centrum Sátoraljaújhely, paulínsko-piaristický kláštor, Zemplínskeho zábavný park, Maďarská Kalvária.

ŠTVRTÝ DEŇ

DĹŽKA TRASY: 58,5 KM

TRASA: Sátoraljaújhely - Sárospatak (12,7 km) - Megyer-hegy (5 km) - Bodrogolaszi (10,2 km) - Sározsadány (2,9 km) - Vámosújfalud (5,1 km) - Olaszliszka (2,2 km) - Szegilong (3,9 km) - Szegi (3,1 km) - Bodrogkislalud (2,8 km) - Bodrogkeresztúr (2,1 km) - Tokaj (8,5 km).

ATRAKcie: Rákócziho múzeum v Sárospataku, rímskokatolícky kostol sv. Alžbety, Dom sv. Alžbety, reformované kolégium v Sárospataku, morské oko na vrchu Megyer; Rímskokatolícky kostol v Bodrogolaszi.

CELKOVÁ VZDIALENOSŤ: 241,6 KM.

Trasu prehliadky pamiatok Zemplén si môžete stiahnuť z www.videkkincsegyesulet.hu a www.oroksegtura.hu.

CYKLOTÚRA GOTICKOU CESTOU ZA PAMIATKAMI ÚDOLIA BODVY

BICYKLOVÁ TÚRA PO ABOVSKEJ PAHORKATINE A TURNIANSKYM REGIÓNOM

Poznávací výlet do údolia Bodvy vedie k málo známemu, ale o to veľkolepejšiemu kútu Karpatskej kotliny, západnej časti Abovskej pahorkatiny. Je to skutočná biela škvrna na mape, ktorú musíte objaviť. Túra vedie takmer po celej svojej dĺžke popri rieke Bodve. 110 km dlhá rieka Bodva vzniká z niekoľkých prameňov na južnom okraji Slovenského rudohoria, prekračuje maďarskú hranicu pri Hidvégdó a vlieva sa do Slanej pri obci Bodva. Trasa prechádza veľmi príjemným horským údolím, ideálnym na cyklistiku. Údolie Bodvy je mimoriadne bohaté na prírodné a historické pamiatky. Bohatstvom tohto regiónu sa myslí fakt, že na trase sú úseky, na ktorých je takmer v každej obci pozoruhodná pamiatka, ktorá vábí turistov. Skutočnou kuriozitou je súvislá reťaz stredovekých kostolov, ktoré sú pospájané gotickou cestou, iniciovanou slovenskou stranou. Príroda a história je tu bohatšia ako súčasná sociálna situácia: zaostalé oblasti, chudobné dediny, nedostatok pracovných miest, vysoký podiel rómskej populácie a obmedzený prístup k vzdelaniu predstavujú pre tento región veľké výzvy.

Práve preto je táto oblasť pre nás dôležitá, cestovný ruch je stále v plienkach a tu sa musí bojovať o kľúče k chrámom, ale oplatí sa to! Radi by sme

vás vopred informovali, že dostupnosť ubytovacích a stravovacích zariadení je obmedzená, preto si plánovanie zájazdu vyžaduje náležitú starostlivosť. Abovská pahorkatina je typická kopcovitá krajina medzi riekami Bodva, Slaná a Hornád. Naša cyklotúra pretína západnú časť Abovskej pahorkatiny údolím Bodvy. Maďarský názov Abovskej pahorkatiny (Cserehát) poukazuje na dub cerový (csertölgy), ktorý tu v minulosti tvoril súvislý lesný porast. Z tohto porastu však zostalo len skromné torzo. Tento región ako geologický celok vznikol tým, že sedimentárne vápencové podložie vystupujúce z pannónskeho vnútrozemského mora, sa spojilo s vencom hôr Karpatskej kotliny. Neskôr vznikli pieskovcové ploché svahy, široké flyšové a ílové údolia. Najvyššími bodmi sú vrch Magos 322m a Kozí vrch (Kecske-hegy) 343m. Bicyklovanie do kopcov si vyžaduje vytrvalosť, ale na druhej strane je príjemné z nich klesať. Tento región, ktorý sa nachádza na mieste stretu Veľkej nížiny a Horného Uhorska, so svojimi dopravnými tepnami po obvode, je oddávna obývanou oblasťou. Dokazujú to gepidské, avarské a staromaďarské archeologické nálezy. Zemské hrady Abaújvár a Boršod sú tiež príznačné pre svoju dobu. Neskôr história priniesla ďalších kolonistov - Pečenehov, Slovanov, Nemcov, Valónov. V stredo-

veku vznikli v Abovskej pahorkatine v údolí Hornádu dôležité osady ako Turňa nad Bodvou, Szalonna, Szendrő, Felsőgagy a Szikszó. Medzi tunajšími kopcami je takmer 90 osád. Údolie Bodvy spájalo dva hlavné celky – Veľkú nížinu a Horné Uhorsko. Údolie bolo miestom stretnutia Veľkej nížiny a Horného Uhorska a zbíhali sa tu obchodné cesty smerom na Košice a Rožňavu. Región bol však napriek tomu považovaný skôr za okrajový, než za prosperujúci. Údolie Bodvy je od stredoveku vďaka svojej geografickej izolácii a vzdialenosti od hlavných miest vnútorným okrajom historického Uhorska. Na druhej strane obchodné cesty podporovali šírenie umenia a kultúrny vplyv bohatého gemerského regiónu je možné vidieť aj v pamiatkach údolia Bodvy. Kedysi sa o údolie Bodvy delili župy Turňa a Borsod. Väčšina údolia patrila k Turni. Turnianska župa v podstate pokrývala horný tok Bodvy so 42 obcami. Územie Turne spočiatku patrilo do župy Újvár so sídlom v Abaújvári. Samostatnú turniansku župu založil kráľ Belo IV. a jej sídlom bola vždy obec Turňa. Kvôli svojej malej veľkosti, „bezvýznamnosti“ a vzhľadom na ekonomickú neudržateľnosť, mala byť v období od panovania Jozefa II. do konca 19. storočia niekoľkokrát zrušená. Nakoniec sa v roku 1881 jej veľká časť zlúčila s abovskou župou. Keď v roku 1920 došlo k vymedzeniu hraníc podľa trianonskej zmluvy znamenalo to pre tunajších obyvateľov hneď niekoľko zmien. 21 čisto maďarských obcí bolo pripojených v Československu a rovnaký počet sa ocitol v Maďarsku. V súčasnosti je južná časť turnianskeho regiónu administratívne súčasťou župy Borsod-Abaúj-Zemplén a jej severná časť je súčasťou Košického kraja a je rozdelená medzi okresy Košice-okolie a Rožňava.

Cyklotúra sa začína v Miškovci, jednom z najväčších železničných uzlov vo východnom Maďarsku, takže na začiatok trasy sa dostanete pohodlne. Ak budete radšej cestovať autom, môžete sa tam rýchlo a pohodlne dostať aj po diaľnici. Ak sa vám poda-

rí prísť o deň skôr, odporúčame stráviť celý deň v Miškovci, pretože má veľmi bohatú turistickú ponuku a je prvou turistickou výzvou na našej trase, kým Miškovec opustíme. Prvým cieľom je obec Boldva, do ktorej sa dá dostať iba zo smeru Szirmabesenyő-Sajóvamos-Sajósenye. Na tomto takmer 20 kilometrovom úseku budú po väčšinu času terénne a dopravné podmienky veľmi priaznivé, ideálne na rozbicyklovanie sa. Prvou zastávkou je Boldva. V Boldve je jedno z najstarších benediktínskych opátstiev Karpatskej kotliny, postavené v 12. storočí, pravdepodobne Belom III. Vedľa kostola stál kedysi kláštor, ktorý spolu s dedinou a kostolom v roku 1285 vypálili Tatári. Dnes je možné vidieť iba základné múry kláštora, ktoré boli úplne zrekonštruované. Počas tatárskeho vpádu utrpel kláštor pri požiari nenapraviteľné škody a opátstvo bolo rozpustené. Kostol potom naďalej fungoval ako farský kostol. V 50. rokoch 16. storočia ho získali reformovaní veriaci. Prvá profesionálna rekonštrukcia bola vykonaná v druhej polovici 70. rokov minulého storočia. Predchádzal jej komplexný archeologický výskum kostola. Výskum priniesol neočakávané výsledky. V tom čase sa zistilo, že kostol bol postavený na najstaršej neolitickej osade v severnom Maďarsku, ktorá bola stará tisíce rokov. Hromadu domov patriacich bývalej osade odhalili archeológovia v svätyni, ktorú si môžete pozrieť aj dnes. Vo vnútri kostola bolo objavených 68 hrobov. Odpočívajú tu mnísi z opátstva, resp. šľachtickí patróni kostola z neskoršieho obdobia. V svätyni bol nájdený hrob 13 – 14ročného dievčaťa zo 16. storočia, ktorého rakva bola vysypaná okvetnými lístkami (tento hrob nájdete v svätyni). V kostole je možné vidieť niekoľko ďalších špeciálnych architektonických riešení. Patrí medzi ne napríklad schodisko v stene lode vedúce do galérie, veľká výška stropu vzhľadom na jeho malú veľkosť kostola, románske priestorové usporiadanie alebo východná veža kostola. Najbližšie paralely takto riešených kostolov možno nájsť v benediktínskych

Kaštieľ L'Hullier-Cobur

opátstvach v Sedmohradsku a v Partiu (Ákos). Tie tri budovy odkazujú na silnú tradíciu budovania švábskej a bavorskej benediktínskej architektúry. Okrem umeleckého významu má kostol aj výrazný kultúrny význam. Práve tu bol v rokoch 1192 až 1195 vytvorený Prayov kódex, čo je najstaršia liturgická kniha vydaná v maďarčine. Pray Code obsahuje Smútočnú reč, ktorá je najstaršou súvislou literárnou pamiatkou v maďarskom jazyku. O Smútočnej reči, benediktínskom ráde a o okolnostiach tvorby kódexu sa dozviete viac v Dome priateľov, ktorý stojí oproti kostolu.

Po odchode z Boldvy pokračujeme smerom na Borsodszirák a Edelény. Stále sa nemusíme obávať hektických horských túr. Dlhší čas strávime v Edelényi. Edelény, najľudnatejšie osídlenie v údolí Bodvy, je s viac ako deviatimi tisícami obyvateľov popri Szikszó ďalším okresným centrom Abovskej pahorkatiny. Ak chceme doplniť zásoby, tu máme poslednú šancu, pretože potom sa už do väčších

obcí nedostaneme. V obci sú štyri mimoriadne veľkolepé pamiatky. L'Huillier-Coburgovský barokový kaštieľ, vedľa neho gotický reformovaný kostol, hrad Boršod na okraji mesta a vidiecky dom Boršod na úpätí hradného kopca. Edelénsky zámok na ostrove v rieke Bodva, ktorý je jedným z najkrajších cieľov našej túry, je najkrajším príkladom ranobarokovej palácovej architektúry, zmesi tradičného domáceho a francúzskeho dizajnu. Na návštevu zámku postačí jedna hodina, podľa návštevných hodín. Ak nám stále zvyšuje čas na prehliadku so sprievodcom, navštívime susedný gotický reformovaný kostol. Prehliadku hradu otvára predstavenie filmu 3D kina, ktorý popisuje podmienky tvorby nástenných malieb. Hrad postavil Jean-François L'Huillier z Alsaska-Lotrinska, ktorý si získal veľkú vážnosť počas protitureckých bojov. Zúčastnil oslobodzovania Budína v roku 1686. V roku 1711 bol vymenovaný za poručíka, v roku 1717 bol plukovníkom a potom barónom. V roku 1727 dostal edelénsky zámok ako kráľovský dar a začal tu budovať veľké

rodinné sídlo. Okolnosti zámku Edelény sú dobrým príkladom verejných a spoločenských procesov po vytlačení Osmanov. Majetky zabavené uhorským šľachticom, ktorí bojovali v rákócziovskom povstaní a územia spätne získané od Osmanov daroval viedenský dvor cudzincom verným cisárovi, čoho výsledkom bol vzostup novej aristokracie, zastávajúcej politiku viedenského dvora. Väčšina členov novej šľachty spravovala svoje majetky z Viedne. Títo si v Uhorsku stavajú množstvo obytných kaštieľov a letohrádkov v novom barokovom štýle francúzskeho pôvodu, ktorý sa vo Viedni stal veľmi populárnym. Na rozdiel od renesančnej hradnej architektúry nedominovali po skončení vojen obranné funkcie, ale obytné a reprezentačné funkcie. Stavbu zámku Edelény začal Jean-François L'Huillier v roku 1726. Dvojposchodový zámok v tvare písmena U s náročnou vežou je vynikajúcim prejavom palácovej architektúry z prvej polovice 18. storočia. Veže skorých barokových hradov už neboli symbolmi obrany, ale moci. Tieto veže boli z diaľky viditeľné a vyhlasovali, že v budove žije osoba aristokratického pôvodu. Okrúhle veže zámku Edelény verne odrážajú prechod od obrany k reprezentačnej funkcii zámku. Zámky, ktoré slúžili ako ekonomické centrá šľachtických majetkov, v tomto čase ešte nevíтали návštevníkov dekoratívnym nádvorím. Nádvorie bolo za zámkom a bolo prístupné po príjazdovej ceste, ako to vidno aj v Edelényi. Kľúčovým bolo v tomto čase prvé poschodie zámku, kde rodina žila svoje dni a vítala svojich hostí. Takisto to bolo v Edelényi. Jednou z najkrajších izieb zámku Edelény je banketová sála na poschodí. Vnučka Jean-François L'Huilliera, Ludmila a jej druhý manžel, gróf István Eszterházy, uskutočnili na zámku najvýznamnejšie stavebné úpravy. Na ich objednávku boli zhotovené rokokové nástenné maľby zdobiace horné izby, ktoré sú najväčšími sériami rokokových nástenných malieb v Maďarsku. Po smrti Františka Dessewffyho boli v roku 1820 panstvo a zámok navrátené do

kráľovskej komory a v roku 1831 ho kúpil nemecký knieža Ferdinand z rodu Sachsen-Coburg-Gotha. Za Coburgovcov sa stav zámku postupne zhoršoval. V rokoch 1910 až 1913 bola budova zrekonštruovaná a prestavaná v novobarokovom štýle. V roku 1928 sa zámok stal majetkom maďarského štátu a tak začína desaťročná kalvária budovy. Na prizemí boli vytvorené väzenské miestnosti, okresný súd a služobné byty pre súdnych exekútorov. V roku 1945 sa do budovy presťahovalo sovietske veliteľstvo. V polovici osemdesiatych rokov boli kancelárie z budovy vyťahované, byty boli zatvorené a úpadok opustenej budovy sa urýchlil. Rekonštrukcia hradu Edelényi a jeho parku sa uskutočnila v rokoch 2009 až 2015. Jej najvýraznejším výsledkom bolo obnovenie rokokových nástenných malieb. Táto investícia umožnila vykonať jednu z najúspešnejších rekonštrukcií zámkov v Maďarsku a dnes sa môžu turisti v rámci kvalitných prehliadok zoznámiť s jeho minulosťou a tajomstvami.

Opúšťame Edelény smerom na Szendrőlád a dostávame sa na zemský hrad Boršod. V Edelényi sa táto oblasť nazýva mestskou časťou Boršod a kedysi bola samostatným osídlením. Boršod bol pripojený k Edelényu v roku 1950. Zastavíme sa na mieste, kde pozdĺž cesty uvidíme úhľadné vidiecke domy a prejdeme popri nich na zemský hrad. Keď prídete na hrad Boršod, budete na kopci hľadať skaly a opevnené kamenné budovy, ale bez úspechu. Ani nehľadajte, pretože už stojíte v bývalej bráne hradu alebo priamo v pevnosti. Zemské hrady nezískali svoje meno náhodou, takmer nič z nich nezostalo len veľká hromada hliny. Pomôžeme vám pochopiť, kde ste a čo skutočne vidíte, pretože napriek svojmu vzhľadu je to veľmi dôležité archeologické nálezisko, „zrúcanina hradu“. Význam hradu Boršod je v tom, že je to posledné župné mesto na území dnešného Maďarska, ktoré nebolo zničené alebo v priebehu storočí prebudované. To umožňuje rozsiahly arche-

ologický výskum, ktorý sa uskutočnil v niekoľkých etapách počas 90. rokov 19. storočia, v 20. a v 70. rokoch 20. storočia. Hrad bol postavený na oválnom kopci na strategickom mieste regiónu, na brehu Bodvy, na južnom konci rokliny Szendrőlád, pri vstupe do edelényskeho údolia a chránil „veľkú cestu“ z Veľkej nížiny do Horného Uhorska. Zemský hrad mal svojich predchodcov. V tomto veľmi ideálnom strategickom bode existovalo osídlenie pravdepodobne z doby bronzovej, ale v čase príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny bolo toto osídlenie už opustené. Stavba hradu Boršod sa datuje do doby založenia štátu a bola pomenovaná po Boršovi, ktorý bol prvým biskupom Boršodskej župy. Zemské hrady v centrách žúp patrili v arpádovskej dobe do siete vojenských opevnení. Hoci ich názov napovedá iné, zemské hrady neboli hlinenými opevneniami vystuženými drevom, ale drevené hrady naplnené hlinou. Teda boli to drevené a nie hlinené hrady. Steny pevnosti boli vyrobené z drevených kaziet pripojených k sebe a naplnených hlinou. Archeologický výskum na hrade Boršod významne ovplyvnil vnímanie zemských hradov. Predtým sa verilo, že zemské hrady zohrávali predovšetkým vojenskú úlohu. Inými slovami, že hrady z arpádovskej doby boli také pevnosti, ktoré bežne neboli obývané, iba v nebezpečenstve. Archeologické výskumy na hrade Boršod však ukázali, že hrad bol stále obývaný od druhej polovi-

ce 11. do polovice 12. storočia. Poukazujú na to kamenné múry niekoľkých drevených domov a kamenných budov, ako aj náčinie a živočíšne kosti nájdené počas vykopávok. Medzi kamennými budovami boli jasne identifikované biskupský kostol, špánske sídlo a kováčska dielňa, ako aj niekoľko obydlí. Tak sa potvrdilo zistenie, že pevnosti mali aj stálu funkciu bývania. Od konca 12. storočia sa pred hradom nachádzala osada, ktorá bola dôsledkom zväčšovania sa hradu. Špáni spravovali hradné panstvo a župu zo svojich centier v zemských hradoch. V mnohých pevnostiach boli nájdené oblúky chrámových múrov, ktoré mohli byť najstaršími kamennými budovami Uhorského kráľovstva. Vo vnútri hradu Boršod sa nachádzajú základy veľkého kamenného kostola s obdĺžnikovou loďou, ktorého zrekonštruovaný pôdorys uvidíte tiež. Stavba mohla byť biskupským kostolom, to by znamenalo, že na Boršodskom hrade sa nachádzalo aj biskupské centrum, ktoré spravovalo farské kostoly v hradnom obvode. Archeologický výskum odhalil pred hradom základy kostola z 11. storočia, na mieste dnešného reformovaného kostola. Jedná sa pravdepodobne o bývalý farský kostol v Boršode. Zemské hrady boli teda vojenskými, administratívnymi, náboženskými a obchodnými centrami a v arpádovskej dobe dali základ vzniku mestskej siete. Rozpad siete drevených hradov a ich premena na zemské hrady sa začala v druhej polovici 13. sto-

ročia a prvej polovici 14. storočia. Hradý a hradné panstvá boli kráľovskými donáciami a ocitli sa v súkromnom vlastníctve. Pri nedostatočnej údržbe však začali drevené konštrukcie hniť a zemina medzi nimi sa rozvláčila do okolia. Hrad Boršod sa stal súkromným v roku 1332, čím sa začal jeho postupný úpadok. Nálezy z vykopávok na hrade Boršod si môžete prezrieť v expozícii vidieckeho domu na úpätí hradu, ktorý pozostáva z troch bývalých obytných domov. Vidiecky dom Boršod, ktorý je sprístupnený od roku 1991, je najkrajšou pamiatkou ľudovej architektúry v oblasti Bodvy. Najstarším prvkom komplexu je dom Szathmáry- Horkay zo 60. rokov 19. storočia, vedľa neho je dom Szűcs-Kiss-Szarka a dom Vadászy, ktoré pochádzajú z prelomu storočí. V roku 2011 bol vidiecky dom Boršod ocenený cenou Vidiecky dom roka Združenia vidieckych domov.

V Edelényi sme strávili veľa času, musíme sa pohnúť ďalej, pretože deň zďaleka nekončí. Po Edelényi sa zastavíme na Szendrőláde, kde Abovská pahorkatina začína ukazovať svoju tvrdšiu tvár. Čaká nás prvé ťažšie stúpanie, ktoré sa po chvíli zmení na veľmi príjemný tienistý zjazd, ktorým sa dostaneme do Szendrő. Szendrő je so svojimi 4300 obyvateľmi posledným osídlením s veľkým počtom obyvateľov na našej trase. Následne je maďarská časť našej túry lemovaná už len drobnými obcami. K dispozícii tu máme dokonca aj niekoľko väčších obchodov. Máme tu príležitosť navštíviť jedno kedysi veľmi dôležité miesto. V Szendrő boli celkom štyri hradý (starý hrad, dolný hrad, nemecký hrad, horný hrad), z ktorých dva boli postavené v stredoveku, jeden v roku 1570 a pevnosť v ruínach pochádza z rokov 1590 až 1660. Spomenieme iba posledné dve, ku ktorým by ste sa mohli ľahko dostať z cesty, pretože sa nachádzajú vo vnútri obce a nevyžadujú si špeciálnu túru. V Szendrő stálo jedno z najmodernejších opevnení v Hornom Uhorsku a svoju hodnotu preukázalo po páde Egru. V druhej polovici 16. storočia bola pod kontrolou cisárskeho dvora vy-

budovaná nová línia hraničných hradov. Pri výstavbe nového obranného systému sa už uplatňovali úspechy talianskeho systému vojenskej architektúry a pevnosť boli vybavené nemeckými žoldnierskymi jednotkami. V tom čase sa uprednostňovali pevnosť s päť- alebo šesťuholníkovým pôdorysom a rozširuje sa používanie talianskych bást, ktoré navrhli talianski vojenski inžinieri. Talianska bašta bola vojenskou inováciou z Talianska, ktorá v 16. storočí spôsobila revolúciu vo vojenskej architektúre. Podstatou päťuholníkových pevností je vysunutie mŕtveho priestoru vo forme nízkych bást, v ktorých sa dali umiestňovať kanóny. Nízke hrubé steny boli chránené zemnými valmi. Tento hrad začali stavať v roku 1590 na strategickom kopci v údolí Bodvy. Pri stúpaní na strmý svah si uvedomíte, aké strategické bolo zvoliť si tento vrch. Stavebné práce boli dokončené až v roku 1660. Nepravidelná päťuholníková, päťbaštová, čiastočne opevnená kamenná pevnosť bola považovaná za mimoriadne modernú a bola postavená na základe technologických inovácií svojej doby. Uprostred pevnosť stála veža s kanónovými pozíciami. Najzávažnejšie obliehanie hradu sa uskutočnilo v roku 1645. Počas tridsaťročnej vojny bol hrad obklúčený vojskami kniežaťa Juraja Rákócziho zo Sedmohradska. V roku 1707 ho Rákócziho kurucké vojská vyhodili do povetria a zničili ho.

Iba po piatich kilometroch dorazíte k nasledujúcemu miestu cesty po stopách pamiatok, ku kostolu reformovanej cirkvi v obci Szalonna. Toto miesto jednoducho nemôžete obísť! Kostol láka návštevníkov už aj svojím zovňajškom, vnútorné priestory sú však naozaj úchvatné! Na prvý pohľad nám udrie do očí oblúkovitý tvar svätyne. Kostol bol totiž pôvodne rotundou, ktorú v 13. storočí rozšírili. Tak sa z rotundy stala svätyňa. Tento spôsob rozširovania kostolov bol častý najmä v stredoveku, počas nárastu počtu veriacich. Pôvod okrúhlych kostolov siaha

Kostol reformovanej kresťanskej cirkvi, Szalonna

do rímskej architektúry, ktorou sa následne inšpirovala architektúra starokresťanská. V ranom stredoveku boli rotundy rozšírené aj v Európe, najmä v Byzantskej ríši. Na území Maďarska boli v 11. storočí prvé rotundy postavené v centrách kresťanstva, na kráľovských pozemkoch. Ich počet vzrástol v 12-13. storočí, stavali sa aj v menších obciach. Byzantský pôvod kostola v Szalonne je všeobecne známy. Jeho patrónkou je totiž Mária Antiochijská, ktorá bola v Byzantskej ríši veľmi obľúbená. Práve jej sú zasvätené aj ďalšie kostoly v blízkom okolí (Süvéte, Boldva, Karcsa). Vo svätyni môžeme obdivovať cyklus fresiek z roku 1240, znázorňujúci legendu o svätej Margite. Margita bola dcérou pohanského kňaza z Antiochie, ktorý sa obrátil na kresťanskú vieru. Krása dievčiny očarila vladára Olybriusa, ktorý si ju dal privolať. Margita však nechcela rozkaz poslúchnuť, preto ju dali do väzenia, kde ju pokúšal diabol v podobe draka. Jej sa to však podarilo ustáť. Následne ju mučili horúcim železom a fakľou, bili korbáčom, zavesili za vlasy, ponorili do horúceho oleja a nakoniec jej sfali hlavu. Síce sa v Szalonne nezachoval celý výjav legendy, ale aj fragmenty sú veľmi pútavé. Vo vnútri oblúka sú znázornení proroci, ktorých autor je rovnaký ako autor maľby o prorokyni v kostole v Tornaszentandrásí. Ich pôvod sa datuje do roku 1420. Kostol sa v 16. storočí dostal do rúk kalvinistov. Z tohto obdobia pochádza jeho kazetový maľovaný strop, maľovaný pult a drevená zvonica.

Na záver dňa, alebo na začiatok toho nasledujúceho vás čaká vážna výzva. Existujú totiž na svete miesta, ktoré raz za život musí každý človek navštíviť. Možno o tom

ešte nevíete, ale takým miestom je aj zrúcanina opátstva rádu pavlínov, ktorá stojí na vrchu Szár, na území obce Martonyi. Nášť zrúcaninu je však už samo o sebe skutočným dobrodružstvom. Predtým ako by ste vošli do obce Mátronyi, odbočte smerom na TV vežu, kam vedie strmý svah. Cesta ku kláštoru je približne 3,5 km dlhá, väčšinou pokrytá asfaltom. Bicykle vám budú pri strmom svahu prekážať a na konci asfaltky si musíte dávať pozor na mokrý bahnitý terén v prípade daždivého počasia. Oplatí sa však vziať so sebou bicykle, pretože cestou naspäť môžete klesať v ohromnom tempe. Dávajte si radšej pozor! Na návštevu zrúcaniny treba počítať s približne trojhodinovou cestou, Zrúcanina pavlínskeho kláštora v obci Martonyi je najlepšie zachovalá svojho druhu v Maďarsku.

Kláštor stojí na vrchu v strede lesa, ponúka preto nádhernú scenériu. Zrúcanina vďačí za svoj stav najmä ťažko dostupnému terénu, kvôli ktorému ho osadníci nerozkradli počas storočí. Kláštor bol založený v 14. storočí synom župana Tekusa, ktorý bol známy ako vzdelanec a zástanca umenia. K menu tejto rodiny sa viaže aj stavba kostola v Szalonne a v Rakacszende. Môže sa v nás vynoriť otázka, prečo bol kláštor postavený na práve tak nedostupnom teréne. Rád pavlínov vytváral

svoje sídla čo najďalej od obývaných území, v lesoch, kde boli nútení ku sebestačnosti. Ku gotickému kostolu sa zo severnej strany pripája kláštor, z ktorého dnes vidno iba základné múry. Kostol nemal vežu a to z toho dôvodu, že pavlíni nemuseli zvolávať zvonom ľudí na omše. Polygonálna svätyňa je gotická, obklopená oknami s kružbami. Pri vstupe ku zrúcanine nás čaká prekvapivý pohľad. Obrovský strom ktorý sa rozprestiera v strede kostola značí, že stáročia tu vládne už iba príroda. Svätyňa bola v minulosti zakrytá sieťovou klenbou, ktorej stopy sú dodnes viditeľné. Osvetlenie kostola zabezpečovalo okno na západnej strane (mohlo byť tvaru ruže), špicaté okná a okná s kružbami. Svätyňu a loď od seba oddeľoval pomerne tesný oblúk. Je to z

Zrúcanina pavlínskeho kláštora, Martonyi

dôvodu, že pavlíni väčšinou umiestnili medzi oblúk dva vedľajšie oltáre. V strede kláštora patriacemu ku kostolu stál dvor, ktorý obklopovala kvadratura. Skúste nájsť kamennú misu v ktorej si mnísi umývali ruky. Kláštor opustili pavlíni v roku 1560. Dôvodom pre ich odchod boli buď nájazdy turecké, alebo tie zo strany protestantského vojska Juraja Bebeka. Mnísi tak boli vyhnaní, kláštor spálený a vyplienený. Opustený stál až do roku 1990. V prvej polovici rokoch 2000 prebehli archeologické skúmania, medzi rokmi 2008-2015 prebehli práce na záchranu pamiatky. Vtedy postavili nad kostolom strechu a kamene z vykopávok použili na rekonštruovanie múrov.

sa oplatí hľadať pri jazere Rakacai, ktoré je ideálnym miestom na oddych, Toto miesto obklopujú hranice troch obcí: Szalonna, Matronyi, Meszes. Na tomto území sa nenachádzajú reštaurácie, preto sa skúste informovať ohľadom stravovania na mieste kde prenocujete. Druhý deň túry sa začína pri vodnej nádrži Rakacai, do ktorej v roku 1961 nasmerovali vedľajší tok rieky Bodva. Vaša cesta bude dlho viesť po úseku pri vodnej nádrži, preto je najlepšie, ak vám o nej prezradíme informácie. Vodná nádrž Rakacai je jednou z najväčších svojho druhu v Maďarsku. Jej hĺbka je iba 2-3m. Slúži na zabezpečenie vody továrňam na severo-boršodskom území. Je obľúbeným miestom na rybolov. V roku 2013 boli spevnené jeho hrádze a došlo ku skrášleniu jeho okolia. Po nezaujíma-

vom industriálnom teréne nasleduje prírodná scenéria až po obec Rakaca. Územie Cserehátu sa nám ukáže aj z inej stránky. Skoro po celý čas budete jazdiť pri málo rušných cestách, obklopení horami a lesmi. Ku krásnemu výhľadu sa však pridruží zopár nepríjemných stúpačiek. Po príchode do obce Rakacaszend navštívte kostol z 12. storočia nachádzajúci sa na vršku pri jazere Rakaca. Budova nie je verejnosti prístupná, preto skúste miestnych poprosiť aby vám umožnili vstup. Nenechajte sa zmiašť neupraveným okolím, kostol stojí za pozretie. Vystavaný bol počas viacerých etáp. Najskôr bol vystavaný z tehál na kamenných základoch so svätyňou v tvare podkovy. Kvôli rozrastajúcemu sa počtu veriacich túto stavbu v strede 13. storočia rozšírili do južnej

Kostol reformovanej kresťanskej cirkvi, Rakacaszend

strany. Starý kostol používali ako kaplnku, ktorý slúžil ako pohrebné miesto pre patrónov. Svätyňu a oblúk kostola zdobia rozsiahle fresky zo 14. storočia. Bohužiaľ, tie boli v 16. storočí kalvínmi zafarbené. Fresky sa podarilo objaviť až v roku 1966, kvôli úderu blesku. V roku 1970 sa v kostole začal archeologický výskum. Stenou svätyne sa tiahne kobercový vzor a architektonické ozdoby. Na južnej strane svätyne je obraz 5 apoštolov, na východnej strane po románskym oknom sú viditeľné obrysy postáv svätých. Na oblúku je viditeľný väčší zlomok fresky o Anjelskom pozdrave, taktiež postava biskupa. Vyhotovenie fresiek si objednala rodina Kovácsi v 14. storočí. Obdivuhodný je aj strop kostola, ktorý vznikol v roku 1657.

Zádielska dolina

Pred sebou máte náročnejšiu, 20 kilometrovú túru v smere obcí Rakaca, Viszló, Tornaszentjakab a Hidvégdardó. Väčšina obcí ktorými budete prechádzať je chudobná, spustnutá, obývaná Rómami. Z tohto hľadiska je na tom najhoršie obec Rakaca. Ani územie Cserehát s nami nebude zaobchádzať v rukavičkách. Medzi obcami Viszló a Hidegváró očakávajte najstrmšie stúpania, a miesto, na ktoré budete musieť vyliezť. Hidegvégardó je milá obec na hraniciach so Slovenskom. Oplatí sa tu oddýchnuť po náročnom teréne v menších pohostinstvách. Hranicami prejdete práve pri spomínanej obci, ani tu však nečakajte hustú dopravu. Scenéria sa začína meniť. Oproti vám sa rozprestierajú mohutné Gemersko-Turnianske hory. Ešte predtým, ako by ste odišli do Turne, odbočte doľava na smer k Zádielu, kde objavíte nádhernú tiesňavu podobnú tej v Turde v Sedmohradsku. Vápence Zádielu sa týčia v 2km dlhej, impozantnej tiesňave, ktorej hĺbka miestami dosahuje 300m, niekde iba 10m. Toto miesto je výtvorom rieky Blatnica, ktorá pramení odtiaľ severnejšie. Tiesňava vznikala počas miliónov rokov, prepadnutím stropov jaskýň a ich prehlbovaním. Tu môžeme pozorovať skutočnú silu vody, vodnej erózie. O tom, že toto miesto je naozaj udivujúce, svedčí aj jej maďarský názov Szádelő, zo staromaďarského szád, teda otvor. Túto túru môžete absolvovať iba pešo. Skoro celý čas budete kráčať po asfaltovej ceste, kam je prísny zákaz vstupu s bicyklom. Náučný chodník pozostávajúci zo 7 tabúl bol zriadený už v roku 1977. Vedie nás od obce Zádiel po vyvýšeninu a naspäť. Táto túra vám zaberie približne dve hodiny. Stačí však, aby ste sa poobzerali, a už cítite ma-

jestátnosť úzkej a chladnej tiesňavy. Tento pocit umocňujú aj koruny stromov, kvôli ktorým nie je vždy viditeľná 100 m vysoká skala Cukrová homoľa. Vegetácia je aj na tomto mieste prísne chránená. Neďaleko sa nachádza aj priekopa z ranej doby kovovej. Toto miesto sa nachádza iba pár kilometrov od štátnych hraníc, určite sa oplatí obetovať čas a energiu na jeho preskúmanie!

Po prechádzke v Zádielskej doline sa vrátite do Turne nad Bodvou, ktorá bola kedysi centrom Turnianskej župy. Turnianska župa vznikla v 13. storočí a bola jednou z najmenších žúp Uhorska. Musela tak čeliť mnohým prekážkam. V 16.-17. storočí sa stala centrom rozbrojov medzi Sedmohradským kniežatstvom a Uhorským kráľovstvom. Po viacerých neúspešných pokusoch ju nakoniec začlenili do Abovskej župy. V roku 1920 župu rozdelili nové hranice, dostávajúc sa na vonkajšiu periferiu. Turňa nad Bodvou s 3 500 obyvateľmi je jedinou významnejšou obcou vo svojom okolí. Stav niekdajšieho župného domu odzrkadľuje mnohoročné zanedbávanie. Slávnú minulosť a historický význam Turne reprezentuje rímskokatolícky kostol v centre obce a pozostatky hradu na hranici obce. V Turni sa nachádza viacero príjemných reštaurácií, odporúčame v nich oddych počas obedovej prestávky. Po sieste navštívte rímskokatolícky kostol s náznakmi gotiky z 13. storočia,

ktorý je najkrajšou pamiatkou tejto túry. Stredoveké fresky ktoré v ňom nájdete nesú veľký historický význam, nedávno boli aj zreštaurované. Najstaršia a zároveň najkrajšia časť kostola je svätyňa z konca 14. storočia. Na tomto mieste sa nachádza aj mramorový náhrobný kameň z roku 1406, ktorý patrí staviteľovi kostola, Jánovi Tornaiovi. Svätyňu obklopujú gotické okná s kružbami. Nad ňou sa rozprestiera sieťová klenba, ktorej kameň zdobí nápis Agnus Dei a vyrezávaný erb. Zvláštnosťou sú sedílie zdobené freskami. V roku 1420 vzniklo v svätyni viacero nástenných malieb vysokej umeleckej kvality. V hornej časti je zobrazený výjav narodenia Krista a pozdrav anjela. V časti pod ním je výjav utrpenia (Príchod Kráľa do Jeruzalema na Olivovom vrchu, Kristus pred Pilátom). V spodnej časti je rad svätcov. Kostol bol viackrát prestavaný, dlhé storočia bol pod záštitou kalvínov, ktorí fresky premaľovali. Neskôr sa dostal späť ku katolíkom. Po exkurzii kostola prejdime k Turnianskemu hradu, ktorý už z diaľky ponúka imponujúce scenérie. K hradu sa priblížime po 30-minútovej pešej chôdzi. Turistická cesta vedúca medzi Turnianskym hradom a Zádielskou dolinou je veľmi populárna. Ak vám to čas dovoľuje, tak sa oplatí začať túru po Zádielskej doline práve na Turnianskom hrade. Dobře vyznačená, 12-kilometrová cesta vedie po chrbte vyvýšeniny. Stavba Turnianskeho hradu sa viaže s rodom

Turniansky hrad

Tekus, ktorí si v Turni vytvorili stredisko. Hrad mal strážiť cestu vedúcu z Gemera na Spiš. Na začiatku 15. storočia sa stáva kráľovským majetkom, neskôr ho Žigmund daruje rodine Tornai, ktorí si tu zriadili sídlo. Rodina Bebe-

Rastlinný kostol svätého Ladislava, Debrad'

kovcov získala hrad v roku 1476. Význam hradu vzrástol počas protihabsburgských bojov, viedli sa kvôli nemu viaceré krvavé bitky. V tureckých časoch sa stáva miestom konfliktov medzi cisárskymi a sedmohradskými vojskami. Medzitým musel čeliť aj plieneniu Turkov. Hrady v oblasti Turne museli počas 200 rokov stáť v ceste neustálych snáh o dobytie. Po Moháčskej bitke sa hrad stal majetkom rodiny Mágóči. V roku 1605 kapituloval pred vojskami Bočkaia a v roku 1620 pred Gáborom Betlenom. V roku 1671 ho obsadili revolucionári Mikuláša Vešeléniho. V roku 1675 sa dostal

do cisárskych rúk, od ktorých ho oslobodili vojská sedmohradského kancelára Michala Telekiho. Skupiny Imricha Tököja ho získali v roku 1683. Po krátkom čase ho opäť obsadili cisárske vojská a nechali ho vybuchnúť.

Po Turni nad Bodvou obídeme cestu č. 16, Žarnovicu, a zo strany obce Peder sa dostaneme k Moldave nad Bodvou. Obec založili nemeckí prisťahovalci zo Spiša. Svojimi 12 000 obyvateľmi sa stáva najľudnatejšou obcou našej cyklotúry. Schyluje sa ku koncu druhého dňa. Nocľah nájdete v Turni alebo Moldave nad Bodvou, či v Debradi. Predtým sa však ešte oplatí navštíviť gotický kostol z konca 15. storočia, ktorý nás už na prvý pohľad zaujme svojou architektúrou. Pozostatkom stredoveku je skrinka, v ktorej bola uložená oltárna sviatosť, a taktiež aj kamenné priestory na sedenie. Okrem rozmeru kostola, jeho stien, priečelia, svätyne a špicatých okien je obdivuhodná aj južná brána, ktorú zdobia výrezy. Hlavnú bránu s košickým dómom a rožňavským kostolom spájajú ich staviteľia. Kostol sa v časech reformácie dostal na istý čas do rúk reformovanej cirkvi. Neskôr však jej správu prebrali katolíci. V 18. storočí kostol vyhorel, dlho stál zanedbaný a opustený. Nakoniec sa ho vďaka milodarom podarilo obnoviť v barokovom štýle. Západná veža kostola už bola mnohokrát rekonštruovaná, naposledy po 2. svetovej vojne.

Našou nasledujúcou zastávkou je Debrad'. K založeniu obce sa viaže viacero legiend a záhadných zjavení, ktoré sú dodnes súčasťou obecnej tradície. Debrad' vznikla v 13. storočí pri prameni, ktorý má vlastnú legendu. Podľa nej vojská uhorského kráľa svätého Ladislava

boli obkľúčené v lesoch Debrade. Kvôli nedostatku vody trápil vojsko smäd. Nakoniec sa na mieste kam kopytom zaryl kôň svätého Ladislava vytvoril prameň. Obec Debraď bola majetkom jasovského rádu premonštrátov až do roku 1848. Mohli by sme si myslieť, že tieto mystické zjavenia sa odohrali pred mnohými storočiami. Opak je však pravdou. K obci Debraď sa totiž viaže ďalšia legenda, ktorej korene siahajú do roku 1950. Dve ženy spozorovali 8. septembra 1952 zjavenie Panny Márie, ktorá sedela na oblaku v náručí s malým Ježišom. O pár dní neskôr, 15. septembra, očitý svedok takto komentoval udalosti ktoré sa stali na tom istom mieste: „Celý les bol zahalený zlatým svetlom, slnko stratilo svoju žiaru, objavilo sa v bielobe. Severná časť lesa bola presýtená bordovou farbou, z neba padali ruže.“ Keďže táto udalosť sa pravidelne opakovala, na čistinke sa začali konať odpustové slávnosti. Vedenie Československej socialistickej republiky v roku 1959 tieto slávnosti zakázalo, kostol, ktorý stál na mieste pôvodného kostola, podpálili. Napriek tomu ľudia chodievali ku prameňu velebiť Pannu Máriu a modliť sa. V obci Debraď sa dodnes udržiava kult svätého Ladislava. V roku 2007 postavili viacero pamätníkov na počesť udalostiam z roku 1952. Pri Prameni svätého Ladislava na základoch starého kostola vysvätili rastlinný kostol, a obnovili tradície odpustových slávností. Na hornom konci obce postavil umelec Oto Szabó železnú sochu ktorá zobrazuje svätého Ladislava sediaceho na svojom koňovi. Pár rokov dozadu sa v strede obce zriadilo ubytovanie pre turistov. Preto stojí za zamyslenie, či si neskloniť hlavu na konci druhého dňa práve tu.

Posledným bodom túry je Jasov, ktorý sa nachádza 8 kilometrov od Debrade. Zná-

Jasovské opátstvo

my je najmä vďaka opátstvu premonštrátov, ktorý bol postavený v roku 1170 v barokovom štýle. Rád premonštrátov sa na území Uhorska usadil v roku 1130. Ich prvým centrom bol Veľký Varadín, odkiaľ zakladali ďalšie prepoštvá. V priebehu stredoveku a mladšieho novoveku rád aj opátstvo viackrát stáli na pokraji skazy. Budovu postupne vypálili Tatári, obsadili husiti, rád ho opustil po bitke pri Moháči, kurucké vojská ho znova vypálili, Jozef II. neskôr zruší rád premonštrátov, v 19. storočí je budova znova vypálená, v roku 1945 je zrušená komunistickým režimom, a v roku 1970 utrpí značné poškodenia. Posilnenie opátstva sa začalo v roku 1596, keď sa v Jasove usadilo spoločenstvo kňazov. V roku 1745 na miesto pôvodného zbúraného kláštora postavili novú budovu v barokovom štýle. V roku 1787 Jozef II dal zrušiť viaceré rády, medzi nimi aj jasovský rád premonštrátov. Po tejto udalosti sa opátstvo stáva opusteným. Rád sa do Jasova vrátil v roku 1802, ale nájde iba zhorenisko. Po intenzívnych prácach nastáva v 19. storočí obdobie rozkvetu. V tomto čase preberajú opáti vedenie nad gymnáziami v Rožňave, Levoči, Košiciach a vo Veľkom Varadíne. Kláštorná knižnica s 80 000 zväzkami sa stáva domovom jednej z najvýznamnejších historických knižných zbierok. V roku 1950 komunistický režim kláštor zrušil, v budove začali sídliť sociálne inštitúcie. Kostol svätého Jána Krstiteľa v roku 1970 zhorel, Krackerove fresky sa značne poškodili. Pôvodní majitelia, síce v značne menšom počte, sa v roku 1990 do jasovského opátstva vrátili.

Po exkurzii v opátstve sa vrátíme na

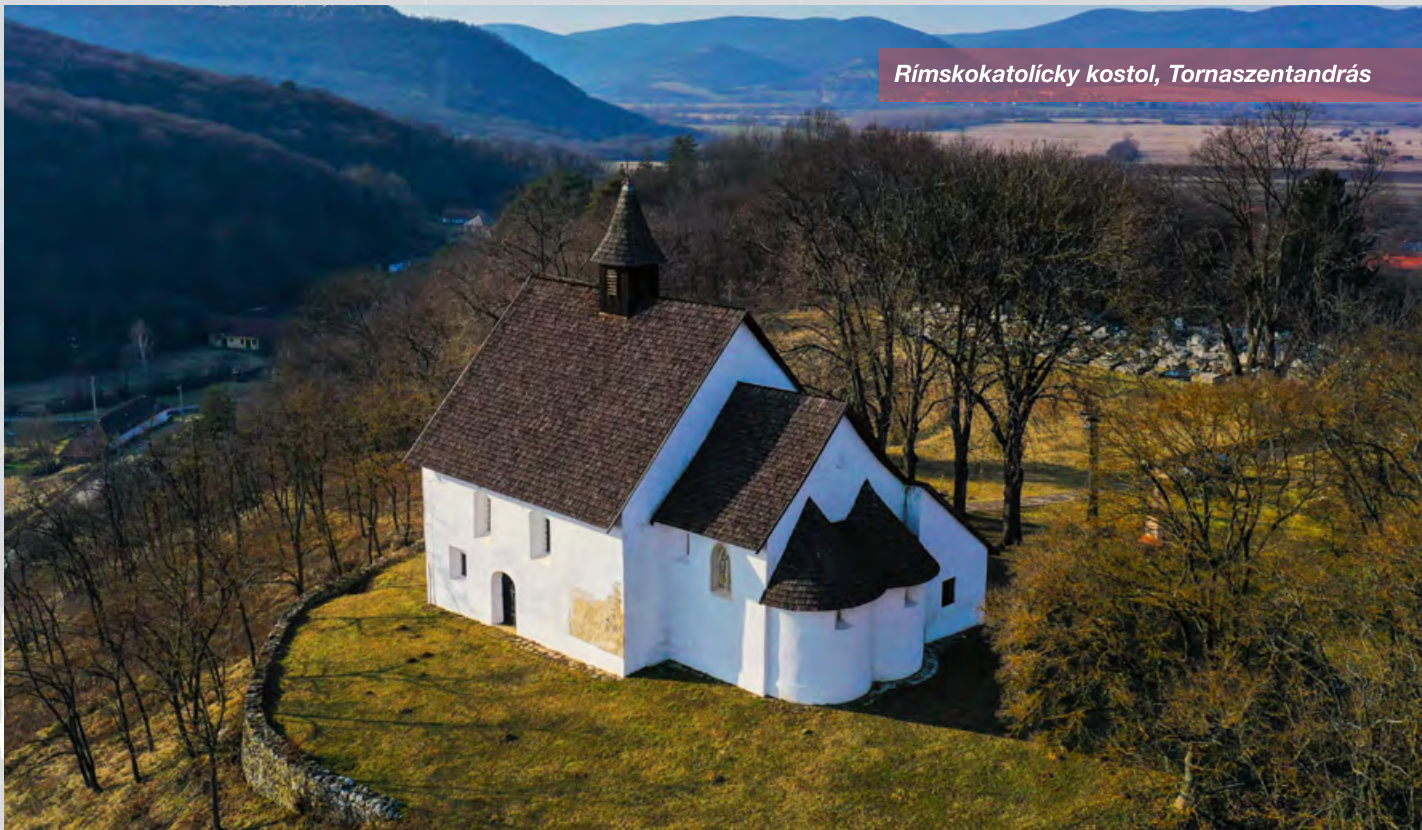
územie Maďarska cez Moldavu a Turňu nad Bodvou (SK). Trasa je 28 kilometrov dlhá, prechádza popri obci Hidvégdaró (HU) a Szögliget, pri obci Komjáti odbáča smerom na Tornaszentandrás. Odbočka zaberie približne 7 kilometrov, ale určite ju neoputujete. V obci Tornaszentandrás hľadajte rímskokatolícky kostol na kopci, kam vás zavedie krátky, ale strmá cestička. Kostol bol postavený v románskom štýle v 12. – 13. storočí. Výnimočný je najmä svojím pôdorysom a dvojitou svätyňou, ktorá je jediná svojho druhu v Maďarsku. Odkiaľ pochádza táto jedinečnosť? V Európe sa kostoly s dvojitými svätyňami rozšírili v časoch nájzdov Karola Veľkého. V Nemecko-rímskej ríši sa takýto typ architektúry ďalej rozširoval. Najdlhšie sa zachoval v Rakúsku, Tirolsku a Salzburgu, taktiež v severotalianskej Mere. V týchto a v banských oblastiach bolo vytvorených viacero kaplniek v tomto štýle. Ako sa tento druh architektúry dostal do údolia Bodvy? Prvú stopu nachádzame v manželstve Ondreja II. s Gertrúdou z Meránie. Gertrúda so svojím sprievodom prišla do Maďarska na začiatku 13. storočia. Zahrnutí boli statkami a privilegiami, ktoré nakoniec vyústili do tragédie. V tom čase patrila turnianska župa a Tornaszentandrás pod správu Spiša, kam prichádzali meránski a tirolskí osadníci v hojnom počte. Medzi nimi bolo aj viacero banských rodín, ktorým sa prisudzuje stavba kostola s dvojitou svätyňou. Kostol sa v 14. storočí dostal do majetku rodiny Bebekovcov (podobne ako veľa ďalších pamiatok našej túry). Oni rozšírili kostol o štvorcovú chrámovú loď, ktorú oddelili od svätyne oblúkom. Kostol dali vymaľovať talianskym majstrom. Záznamy z roku 1971

potvrďujú, že vnútorná strana oblúka v severnej časti je zobrazená kráľovská hlava s anjouovskou ľaliovou korunou, v južnej časti je zobrazená ďalšia korunovaná postava držiaca v ruke žezlo a krajinné jablko. Zobrazené postavy sú svätý Ladislav a svätý Štefan. Medzi nimi sú zobrazený proroci a Boží baránok. Na stene ktorá sa nachádza južne od oblúka je zobrazený Anjelský pozdrav, svätá Mária s Ježišom a svätým Jozefom. Pod nimi je scéna nájdenia Svätého kríža so svätou Ilonou a jej synom

Konštantínom. Pri severnej strane oblúka sú zobrazení všetci svätí. Pod nimi dve anjelské ruky kladú pápežskú tiaru na hlavu sediacej postavy. Spomedzi čiastočných fresiek na južnej lodnej stene je najkrajší obraz svätej Anny držiacej svätú Máriu ako batola. Na severnej lodnej strane sa zachoval výjav ukrižovania svätého Ondreja.

Z obce Tornaszentandrás sa vrátíme na hlavnú cestu a zo smeru obce Bódvaszilás prichádzame h záverečnému bodu túry – obci Szögliget. Na jej

Rímskokatolícky kostol, Tornaszentandrás

severnej hranici na hradnom vrchu (460 mn.m.) sa nachádza hrad Szádvár. Výstup k nemu vedie po 2,5 kilometrov dlhej pešej ceste, ktorá sa začína pri dome Szalamandra po správu Národného parku Aggtelek. Časovú náročnosť túry (2-3 hodiny) však kompenzuje dychberúca panoráma katastra Aggtelek a jedného z najväčších hradných zrúcanín v Maďarsku. Hrad bol postavený počas vlády Bela IV. a viaže sa k menu župana Tekusa. Po tom, čo sa dostal pod kráľovskú správu, ho obsadili vojská Aba Amádé v roku 1301. Počas anjouovského obdobia patril pod správu abovských županov, teda kráľovstva. Kráľ Žigmund hrad daroval Bebekovcom, ktorí boli majiteľmi až do roku 1567. Majetok rodiny Bebekovcov zahŕňal značné teritórium, kam patrilo okrem Szádváru: Krásna Hôrka, Štrba, Turňa a Gombasek. Najvýznamnejšie stavebné práce sa viažu k menu Františka Bebeka, ktorý počas občianskych nepokojov vzniknutých po moháčskej bitke vystaval okružne hradby. V roku 1567 obliehali a úspešne dobyli hrad cisárske vojská. Hrad sa tak stáva majetkom kráľovskej komory, ktorá ho dá ako zálohu viacerým vysokopostaveným členom cisárskeho dvora. V 17. storočí sa hrad stáva ohniskom konfliktov medzi cisárskymi vojskami a sedmohradskými veľmožmi. V roku 1604 hrad obsadili Bočkajovi hajdúsi. Na viac desaťročí sa tak hrad stáva sídlom odporcov Habsburgovcov. Po nich sa stávajú majiteľmi rod Čákiovcov, Bátoriovcov a neskôr Žigmund Rákoci. V roku 1619 sa dostáva do rúk Gáboru Betlena, neskôr, v roku 1621, do rúk cisára. Juraj Rákoci hrad tiež obliehal, ale jemu sa ho nepodarilo dobyť. V roku 1675 počas povstania Wešelény a 1682 počas Tököliho ho obsadili kuruci. Tí v roku 1685 otvorili hradné brány cisárskym vojskám, ktoré za pomoci pušného prachu nechali vybuchnúť najdôležitejšie obranné časti,

tak sa pevnosť z vojenského hľadiska stala neobrániteľnou. Nepravidelný tvar pevnosti sa rozlieha približne na jednom hektári územia. Okolo hradu sa rozprestierala drevená hradba a priekopa, ktorú s vonkajším hradom spájala spúšťací most. V o vnútornom hrade stála trojposchodová veža. Hrad zo severnej strany chránili tri rondelly, z juhu jedna bašta v staro-talianskom štýle. Okrem bašty Csonka boli zničené všetky ochranné časti po páde Tököliovského povstania.

Počas vašej túry ste mali možnosť spoznať a navštíviť pamiatky jedinečného územia, ktoré je súčasťou svetového dedičstva. Hoci odporúčaný čas na absolvovanie túry po údolí Bodvy sú tri dni, oplatí sa ju predĺžiť o jeden deň. V Gemersko-Turnianskej oblasti totiž nájdete najkrajšie jaskyne Karpatskej kotliny. K ich preskúmaniu môžete nábrať energiu a nájsť nocľah v obci Szögliget, kde funguje viacero penziónov.

TÚRA ZA PŘÍRODNÝM A KULTURNÍM DEDIČTVEM V ÚDOLÍ BODVY PO GOTICKEJ CESTE CYKLOTURA V ÚDOLÍ HORNÁDU A NA ÚZEMÍ TOKAJ – HEGYALJA

PRVÝ DEŇ DĹŽKA TRASY: 67,5 KM

TRASA: Miskolc - Szirmabesenyő (9,1 km) - Sajóvámos (4,7 km) - Sajósenye (2,5 km) - Boldva (3,9 km) - Borsodszirák (6 km) - Edelény (5,6 km) - Szendrőlád (7,3 km) - Szendró (8,5 km) - Szalonna (5,7 km) - Martonyi (7,9 km) - Rakacai údülőtelep (6,3 km).

ATRAKCIE: Kostol reformovanej katolíckej cirkvi - Boldva, Kaštieľ L'Hullier-Coburg - Edelény, Kostol reformovanej katolíckej cirkvi - Edelény, Boršodské hradisko, Boršodský skanzen; Hrad Szendrő; Kostol reformovanej katolíckej cirkvi - Szalonna; Zrúcanina pavlinského kláštora Martonyi.

DRUHÝ DEŇ DĹŽKA TRASY 71,7 KM

TRASA: Szalonna - Meszes (7,2 km) - Rakacaszend (6,7 km) - Rakaca (6,3 km) - Visztó (3,7 km) - Tornaszentjakab (5,1 km) - Hidvérgárdó (6,7 km) - Zádíel (9,2 km) - Turňa nad Bodvou (5,5 km) - Žarnovica (4,8 km) - Peder (2,5 km) - Moldava nad Bodvou (6,5 km) - Debrad (7,5 km).

ATRAKCIE: Kostol reformovanej katolíckej cirkvi - Rakacaszend, Zádielska dolina; Rímskokatolícky kostol - Turňa nad Bodvou, Turmiansky hrad; Rímskokatolícky kostol - Moldava nad Bodvou.

TRETI DEŇ DĹŽKA TRASY: 71,2 KM

TRASA: Debrad - Jasov (7,6 km) - Moldava nad Bodvou (8,8 km) - Peder (6,5 km) - Žarnov (2,5 km) - Turňa nad Bodvou (4,5 km) - Hidvérgárdó (6 km) - Tormanádaska (8,7 km) - Komjáti (3 km) - Tornaszentandrás (4,5 km) - Komjáti (4,5 km) - Bódvaszilás (2,3 km) - Bódvarákó (3,6 km) - Szögliget (8,7 km).

ATRAKCIE: Rastlinný kostol a prameň svätého Ladislava - Debrad, Jasovské opátstvo, Rímskokatolícky kostol - Tornaszentandrás, Rákócziho jaskyňa - Bódvarákó, Hrad Szögliget.

CELKOVÁ DĹŽKA TÚRY: 210,4 KM.

Trasu prehliadky pamiatok Zemplén si môžete stiahnuť z

www.videkkincsegyesulet.hu
www.oroksegtura.hu.

TÚRA ZA DEDIČTVAMI ZEMPLÍNA

Medzi

.....deňmesiacrok

a

.....deňmesiacrok

TÚRA ZA PRÍRODNÝM A KULTÚRNYM DEDIČTVOM V ÚDOLÍ BODVY PO GOTICKEJ CESTE

Medzi

.....deňmesiacrok

a

.....deňmesiacrok

Zúčastnite sa našej hry a saňte sa turistom po stopách pamiatok Zemplína a územia Cserehát. Na zadnej strane tejto publikácie nájdete kupóny, ktoré po absolvovaní danej trasy po Zemplíne a údolí Bodvy vyplňte a odovzdajte združeniu Középkori Templomok Útja Egyesület, alebo Vidék Kincse Egyesület. Turisti, ktorým sa podarí danú trasu absolvovať, budú odmenení vecnými cenami.

ĎALŠIE INFORMÁCIE

Vidék Kincse Egyesület

Tel.: +36 30 534 2345; e-mail: info@videkkincseegyesulet.hu

web: www.videkkincseegyesulet.hu; Facebook: [facebook.com/VidekKincseEgyesulet](https://www.facebook.com/VidekKincseEgyesulet)

Prameň - Forrás - Spring

e-mail: gergely.l@pramen-forras-spring.sk

web: www.pramen-forras-spring.sk

KÖZÉPKORI TEMPLOMOK ÚTJA
EGYESÜLET

Középkori Templomok Útja Egyesület

Tel.: +36 30 446 8383; e-mail: kozepkoritemplomokutja@gmail.com

web: www.oroksegtura.hu

Facebook: [facebook.com/oroksegtura](https://www.facebook.com/oroksegtura)

Budujeme partnerstvá

Európsky fond regionálneho rozvoja

www.skhu.eu
www.viacarpatia-spf.eu

BIKE UP! – Két keréken a határon át
FMP-E/1801/1.1/017

Obsah tejto publikácie nereprezentuje
oficiálne stanovisko Európskej únie.